

An example of the efforts of the Committee of Union and Progress to enlighten the public: Kastamonu education club

Erol ÇIYDEM

Kastamonu University, Faculty of Education, E-mail: eciydem@kastamonu.edu.tr

Article Info

Article Type	Research & Theoretical
Received	22.09.2022
Accepted	26.10.2022
DOI	https://doi.org/10.17497/tuhed.1178585
Cite	Çiydem, E. (2022). An example of the efforts of the Committee of Union and Progress to enlighten the public: Kastamonu education club. <i>Turkish History Education Journal</i> , 11(2), 211-226. https://doi.org/10.17497/tuhed.1178585
Ethics Declaration	This study does not require ethics committee approval since it did not include human participants.
Acknowledge	This study is the expanded and edited version of the paper presented orally at the seventh International History Education Symposium held between 17-19 September 2021.

An example of the efforts of the Committee of Union and Progress to enlighten the public: Kastamonu education club

Erol ÇIYDEM

Kastamonu University, Faculty of Education, E-mail: eciydem@kastamonu.edu.tr

Abstract

The present study aims to reveal the aims and activities of the Education (Maarif) Club, which was established by the Committee of Union and Progress in Kastamonu shortly after the declaration of the Second Constitutional Monarchy (1908) in the Ottoman Empire. The re-declaration of the Constitutional Monarchy after a long period of oppression led to the emergence of a liberal atmosphere in the Ottoman country. In this process, the bans on the establishment of organizations such as societies and associations came to an end. In this process, the attempts of the Committee of Union and Progress to increase its influence in the country stand out. It is also known that the members of the society attached great importance to educational activities in line with the enlightenment of the people. By positioning themselves as guides in front of the public, the members of the society used education as a tool to enlighten the public. In this direction, various clubs were established by the Committee of Union and Progress in the center and provinces. One of these was the Education Club established in Kastamonu. The purpose and activities of the Education Club provide important information about the education policy pursued in the early years of the Second Constitutional Monarchy, the ideology of the period, etc. From this point of view, this study is important in terms of revealing what kind of a mission the Committee of Union and Progress attributed to education, especially in the early years of the Second Constitutional Monarchy. While examining a historical period, such local history studies will also fulfill many possible information gaps in historical narratives created only through a particular center, event, or phenomenon. A historical research method was used in the study. The data in the study were obtained by scanning the Kastamonu Provincial Newspaper. The document analysis method was used to analyze the data.

Keywords: Committee of Union and Progress, Kastamonu, education club

Introduction

The social modernization drive that started with the Tanzimat Period in the Ottoman Empire was continued in the following periods. The methods followed in this process changed from time to time. Despite the methodological changes, education was emphasized as a way to transform and save an empire. The scope of educational reform, which was shifted towards the civilian sphere in the 1840s, was further expanded in the following years. During the

educational reforms of the Tanzimat Period, the modern education system was grounded, and during the reign of Abdülhamid II, the reforms in question were tried to be expanded to cover the entire Ottoman country (Kodaman, 1980).

As a result of the pressure of the opposition led by the Committee of Union and Progress, which symbolized the Abdülhamid II Period as a period of oppression, the Constitution was put back into force in 1908. Thus began a new era in the Ottoman Empire known as the Second Constitutional Monarchy. This period was a period in which qualitative, as well as quantitative development, was aimed at the field of education (Ergün, 2021). Especially in this direction, it was aimed to create an elite group under the leadership of the state in this period. Therefore, ideological education was prioritized throughout the Second Constitutional Monarchy Period, and emphasis was placed on raising elites who would enlighten the public (Bakır, 2008: 198). According to Hanioglu, the Committee of Union and Progress inherited such a policy, which can be seen as populism, from previous periods (Hanioglu, 1985: 609). The intellectual bureaucrats of the Reform Era made considerable efforts to enlighten the public and use education as a tool for social change (Çiydem, 2017). Likewise, the Committee of Union and Progress, as a society, attached great importance to activities aimed at increasing its influence in society.

The declaration of the Second Constitutional Monarchy brought about a liberal atmosphere in the country with the claim that the obstacles in front of the prohibitions were removed. This increasingly liberal atmosphere in the Ottoman country paved the way for various political and social organizations. In this process, many professional organizations emerged. For instance, in the context of education, committees founded especially by teachers have been the subject of some researchers. The studies of Akyüz (1978; 1980); Nurdoğın (2007); Gündüz (2016); Pustu (2018) and Aşçı (2020) are the main studies that draw attention to this context. In addition to the committees established by teachers, various committees were also established by different groups related to education. Some of the aims of the establishment of such societies were social progress, providing individuals with technical knowledge and skills, ensuring development in fields such as art and agriculture, and raising public awareness (Gündüz, 2016: 448). In this direction, in addition to official educational institutions, various educational activities for the public were also emphasized. To carry out such activities, members of the Committee of Union and Progress were able to effectively organize political and social organizations formed under the umbrella of the Committee. For example, clubs were established in Konya, Erzurum, Thessaloniki, Kayseri, and many other regions (Aydın, 2008; Aydın, 2012: 808; Kapcı, 2010). As mentioned in the previous lines, such clubs were organized and operated in line with certain objectives. For example, the Progress and Education Committee founded in Kayseri aimed to establish private schools to improve education (Kapcı, 2010: 267). The fact that the aforementioned clubs, especially in the provincial provinces, acted around certain common goals provides important clues about the political and social goals of the Committee of Union and Progress. At this point, the activities of the clubs formed within the organization draw attention. Kastamonu was one of the provinces where the Committee of Union and Progress was organized (Yılmaz, 2020: 22). The Education Club, one of the clubs established in Kastamonu under the umbrella of the Committee of Union and Progress during the Second Constitutional Monarchy, constitutes the subject of this study. The reason for such a study is that the news about public education in the local press of Kastamonu, which I am researching, intensified with the declaration of the Second Constitutional Monarchy compared to previous periods. In this direction, the study

aims to reveal the aims and activities of the Education Club established in Kastamonu province within the Committee of Union and Progress.

Method

Research Design

In this study, historical research design, one of the qualitative research methods, was used. The historical research design aims to understand what happened in the past without manipulating historical data (Fraenkel and Wallen, 2009: 532). Although these types of research are partly called ethnographic research, the study in question did not analyze the daily life of the period in detail as much as ethnographic research, so the written history research design was applied.

Data Collection Tools

The data of the study were obtained by scanning the Kastamonu Provincial Newspaper (KPN), which continued to be published during the Second Constitutional Monarchy Period (1908-1923). As a result of this scanning, the first news about the Education Club in KPN is dated 25 November 1908, while the last news is dated September 18, 1911. From September 1911 onwards, no news about the Education Club appeared in the newspaper. The mentioned articles were first translated. The translations were checked by an expert in Ottoman Turkish. These articles were adapted to contemporary Turkish and simplified in the text. In addition, an archive search was also made regarding the Education Club in question. However, there is no finding about the Kastamonu Education Club in the Ottoman archives. This study was conducted through archival documents hence it does not require ethics committee approval.

Data Analysis

Document analysis technique was used in the data analysis of the research. The document analysis technique, it is aimed to create relational structures by dividing the sources called documents into codes and themes following the purpose of the researcher (Fraenkel and Wallen, 2009: 471). Bogdan and Biklen (2007) and Yıldırım and Şimşek (2008) stated that if the codes and themes are predetermined by interview questions, research questions, etc., this will be descriptive analysis. In the present study, since the themes were predetermined based on the pedagogical perspectives that were practiced in the West during the 2nd Constitutional Monarchy period, document analysis was conducted in the form of descriptive analysis.

Miles and Huberman (2015) defined the data analysis process of qualitative research as a matrix of interpretation. Within this matrix, it is advocated to carry out the processes in steps. The steps of this matrix are codes and coding, examination and description, and drawing conclusions and verification in the last step. In this study, the first step in data analysis was codes and coding. The texts translated into Turkish were analyzed and the topics addressed were grouped around certain codes. Thus, a code list emerged. These codes were also analyzed by a different educational history expert. These codes are described in the findings section of the text. The code list created by the expert was compared with the code list of the researchers and the Kappa Concordance Index was obtained as .92, a coefficient indicating

high concordance. In the last stage, these codes and their descriptions were re-examined and conclusions were drawn based on the findings.

Findings

Establishment and Purpose of Kastamonu Education Club

The re-enactment of the Constitution in 1908 and the transition to constitutional rule in the Ottoman Empire paved the way for the emergence of a liberal atmosphere in the country. Especially during the two years following the declaration of the Second Constitutional Monarchy, it is possible to follow the reflections of this atmosphere in the press of the period. During this period, associations, which had not been allowed to be established for many years, had the chance to organize more easily both in the capital and in the provinces. The Committee of Union and Progress, which played an important role in the re-enactment of the Constitution, was one of these associations. However, when the statute of the Committee of Union and Progress in 1909 is taken into consideration, it is seen that the organization was divided into two political and social. In the statute, the political aspect of the Union and Progress is defined as a party. In terms of the social aspect, the mission of the organization was stated as carrying out activities to raise the level of education of the people, promoting agriculture, industry, and trade, and trying to make the Ottoman nation economically active and intellectually free. In 1909, clubs to be established within the organization were mentioned for the first time (Çiftçi, 2015: 124). In the 1909 statute, the following issues were highlighted as the duty of the clubs: a) to ensure unity among the members of the Committee of Union and Progress without discrimination, b) to enlighten the ideas of each class of individuals in line with their abilities and needs c) to support all kinds of useful initiatives and to serve the progress of civilization (Tunaya, 1988: 70). Considering the purpose of the clubs, it was emphasized that there would be no ethnic and religious differences among the people. This emphasis shows that the Committee of Union and Progress adopted the ideology of Ottomanism. According to Akşin, although the Committee of Union and Progress was a Turkist organization, it had to appear Ottomanist in its program and discourse (Akşin, 1989: 35).

The first information about the Kastamonu Education Club was published in KPN dated November 25, 1908. The news started as follows: "A letter has been sent to our printing house from the committee of the education club, which we announced that it has been organized in our city this time to serve the advancement of education". The exact date of the club's establishment is not clear. The fact that the letter sent to the newspaper mentions that the club committee had been visiting and inspecting the schools in the province for a week indicates that the club was founded at least a week before November 25, 1908. In the letter sent to the newspaper by the committee of the Education Club, it was stated that the purpose of the club was to serve and strive for the advancement of education ("Maarif Kulübü", 1908).¹

The club, which had started accepting members after its establishment, was considered necessary to be re-established in the following years. In 1909, according to a report in KVG, mostly civil servants became members of the Education Club. The transfer of these

¹ "Kulübümüz mukaddes ittihad ve terakki cemiyetinin taht-ı idare ve nezaretinde olmak ve cemiyet-i muhteremenin tamim-i maarife hadım bir şubesi bulunmak ve maarifimizin her türlü terakkیات ve tamimine maddi ve manevi hizmet ve sarf-ı mâhasal gayret etmek".

members to different places due to their civil service led to failures in the club's initiatives. Thereupon, the Education Club was re-organized and re-established, this time with the participation of the benevolent people of the city ("Maarif Gayret-i Umumiye", 1909). After the re-establishment of the Education Club, a directory was also published. In the 21-article directory, the purpose of the club was defined as the advancement of education.

Kastamonu Education Club Membership

After the establishment of the Kastamonu Education Club, it was stated that educators from the society or outside could be members of the club. In addition, eight members of the society and teachers, principals, and assistant principals working in the schools within the province were listed as natural members of the club ("Maarif Kulübü", 1908). The 1909 statute of the Committee of Union and Progress also states that the clubs would be managed by a committee consisting of a director, a deputy director, a treasurer, a clerk, a hâfız-ı kütüb (librarian), and two members (Tunaya, 1988: 71)². Kastamonu Education Club also had an administrative committee in line with the aforementioned statute. In 1909, after the Kastamonu Education Club was re-established, it was stated that the club's administrative committee would consist of seven members. It was included in the charter that those who would become members of the club would pay a fee of five kuruş to the club chest. In the KPN dated November 25, 1909, after praising the services of the Education Club, it was mentioned that eighty percent of its members were civil servants. After thanking the civil servants, some complaints were made about this situation. Not only civil servants but also philanthropists in the city were asked to join the club ("Maarif Gayret-i Umumiye", 1909). The fact that most civil servants were members of the club reveals the hesitation of the public to participate in a new organization at a time when the political regime was changing. This hesitation may have resulted from the hesitancy of the public to participate in an organization with which political connections could be established after a long period of oppression in the country. Alternatively, it could be said that society failed to introduce and explain itself to the public. In addition, the public was not yet closely involved in politics. This is one of the indicators of the limited influence of society on the public outside the official channels. However, the Committee of Union and Progress wanted the public to be more closely involved in politics and to adopt the new form of government through clubs. Hüseyin Cahid clearly expressed such a desire in his article on the clubs established under the umbrella of the Committee of Union and Progress: "It is a very important duty to awaken the peasants, porters, farmer, small tradesmen, etc., all the Ottoman people and to accustom them to the constitutional regime" ("Cemiyetin Kulüpleri", 1909).

After the Education Club was re-established, there was an increase in the number of members of the club, but it was understood that the public was not very enthusiastic about membership. As of December 13, 1909, the number of members of the club was sufficient ("Kastamonu Maarif Kulübü", 1909a). On January 17, 1910, in an article written in KPN about the club, the number of members was shown as 80 ("İbtidai Mekteplerimiz", 1910). The article in question complained that the public was not as interested in the club membership as expected. According to the article, "among the eighty members of the club, there are not even twenty people from the local community. There are only two people from the merchant

² The administrative committee of the club is as follows: Honorary president - Governor Hüsnü Beyefendi, Reis-Reji manager Adil Bey, Member- Tahrirat director Ahmed Refet Bey, Member- Bidayet-i ceza chief Kâmil Bey, Member- Prosecutor Halid Bey, Member- Münir Bey, a member of the council-administration, Clerk and Member- Document Manager Abdullah Bey, The Electoral Clerk and Aza- Dr. Seyid Bey"

sector. The rest are civil servants. This is a serious example of indifference in Kastamonu” (“İbtidai Mekteplerimiz”, 1910). As Hanioglu observes, the members of the Committee of Union and Progress were perhaps too optimistic about educating the public (Hanioglu, 1985: 611). For this reason, they positioned themselves as guides in front of the public, but it is seen that they failed again. The public’s reluctance to receive education led to the kind of reproaches in the newspaper article.

According to the news on the January 17, 1910, issue of the Kastamonu Provincial Newspaper, the members of the club gathered at the military office and held re-election due to the change in the positions of three people. In this election, the positions of some members were changed (“Maarif Kulübü”, 17 Kânunusani 1910). It is understood that the number of members increased in the following months. According to the news in KPN dated December 5, 1910³, more than 100 members were registered to the club. As of that date, the club’s board of directors was as follows:

The board of directors of the club is composed of the following members.

Chairman- Education Inspector Hüsni Bey

Member- Abdul Bey, Mekteb-i Sultani History Instructor

Member- Mekteb-i Sultani Turkish Instructor Hacı Ziya Efendi

Member- Münir Bey, one of the members of the Council of Administration of the province

Member- Captain Mahmud Bey

Member- Treasurer Hafiz Hüsni Bey

Member and Clerk - Chief Clerk of the Provincial Administrative Council Mehmed Besim Efendi (“Maarif Kulübü”, 5 Kânunuevvel 1910).

Activities of Kastamonu Education Club

In the 1909 statute of the Committee of Union and Progress, the activities to be carried out by the clubs were mentioned. Accordingly, “clubs were obliged to carry out one or more of the good deeds such as opening night classes in the appropriate season, patronizing a school and trying to improve it, or organizing societies for the needy” (Article 44). The statute also stipulated that “the clubs should endeavor, whenever possible, to make suggestions and warnings in a way that would arouse the villagers’ love for the constitutional regime and hatred for the oppression. For this purpose, it was stated that delegations would be sent to villages from time to time” (Tunaya, 1998: 72).

Kastamonu Education Club acted in line with the said statute. The activities carried out within the Kastamonu Education Club are as follows: Conferences, night classes, an inspection of schools and aids, theater, and marksmanship. In addition, in the KPN of 1909, it was stated that “to increase its capital, the Education Club would organize activities such as wrestling, horse racing, engagement training, lottery, and staging some literary works for the enlightenment of ideas and the beautification of morals” (“Maarif Gayret-i Umumiye”, 1909). In this sense, the members of the Kastamonu Education Club gave importance to the

---

³ In this issue, the Gregorian date is given as the same as the previous issue. It is understood that the date in question was written incorrectly. Considering the Rumi and Hijri dates in the newspaper, the Gregorian date should be 19 December 1910.

enlightenment of the public on the one hand and to activities that would create financial resources for the club on the other.

Conferences. The Committee of Union and Progress attached great importance to organizing conferences to enlighten the public under the leadership of clubs, especially in the first years of the Constitutional Monarchy. For example, in one of his articles, Hüseyin Cahid stated the following about the aims of the conferences organized by the clubs: “In these clubs, conferences can be given occasionally in public meetings. Thus, the common people who find a supporter for themselves become supporters of those who run that club. They believe that it is a useful organization for the country and the homeland. They realize that there is a change in the form of government. Whereas until now they had lived in disrespect and contempt, now there is a committee that cares about them, thinks about them, and wants the best for them. Once the peasants get used to this life, they embrace constitutionalism and society with all their might. They will never give back the rights. ... Let’s make it possible to work in this way and look for solutions” (Hüseyin Cahid, 1909).

Among the activities of the Kastamonu Education Club were primarily “organizing conferences whenever necessary to serve the enlightenment of ideas, reading important speeches in this context, and delivering aid to villages and towns” (“Maarif Kulübü”, 1908). In the KPN dated February 22, 1909, it was written that “the Education Club would organize conferences every week after Friday prayers at the Numune Terakki School”. According to the information given in the newspaper, the first conference was held on Friday, February 19, 1909. The first speech at the conference was given by the club’s president, Major Ragıb Bey, who was the Senior Officer of War (Erkan-ı Harp). The topics addressed in the conferences contain important clues about the ideology of the period, the understanding of education, and the relationship between the ruler and the ruled. Another detail in Ragıb Bey's speech is that such conferences had been held in the Ottoman country for eight months. In his speech, he stated that such conferences had previously been given by Armenian citizens in Kastamonu and that they wanted to use the same method when they saw their usefulness (“Konferans”, February 22, 1909). When the topics discussed in the conferences were categorized under certain headings, the following table emerged.

Table 1

Main Topics Discussed in Kastamonu Education Club Conferences

Topics Covered in Conferences	f
Justice	1
The importance of moral education	2
The necessity of Westernization	3
The necessity of eradicating ignorance	1
The necessity of work and effort	8
Recommendations in the field of education	3
Teaching methods and teachers	2
The importance of education, other educational issues, and recommendations	13
State of backwardness	3
Liberty	4
The evils of oppression	5
The importance of unity	5
The importance of conferences	2

The importance of pre-school education	1
Industry, trade, agriculture, and production issues	5
The necessity of progress and its relationship with education	11
Love for the homeland	7

Speakers at these conferences are Senior Officer of War Major Ragıb Bey, İdadi School Instructor Sadık Efendi, Chief of Staff Ahmed Refet Bey, Lieutenant Safvet Efendi, Appeal Prosecutor Hasan Hami Bey Reşid Bey from the Chief of Staff, Lütfi Efendi from the Chief of Staff Mudarris Hacı Mümin Efendi, Director of Education Tahir Reşid Bey Deputy prosecutor, Brigade commander Naci Pasha, Colonel Arif Bey, and İdadi School Principal Mustafa Nezih Bey.

When the texts of the conferences given by the Kastamonu Education Club are analyzed, the main topic on the agenda of the speakers is education. A total of 13 people who made speeches at the conferences included education on their agenda. Since it was also the field of activity of the club, the texts of the speeches tried to establish a relationship between education and other topics. According to Ragıb Bey, “education was the first and foremost means that will save people from misery and lead them to salvation” (“Konferans”, February 22, 1909). In his speech, Reşid Bey discussed education as “a tool that leads to happiness and guidance” (“Maarif Kulübü Tarafından”, 1909). He also referred to the link between education and progress. Many other speakers made similar statements.

Progress was the most frequently mentioned topic by the speakers in these conferences and was related to other topics. A total of 11 speakers addressed the subject of progress at the conferences. Hasan Hami Bey stated that “there is no one who does not desire progress and that the work in this direction should be started primarily in the field of education” (“Maarif Hakkında Yazı”, 1909). According to Reşid Bey, “the more widely education is spread in a country, the greater the progress and civilization. Especially in agriculture, the difficulties in agriculture would decrease” (“Maarif Kulübü Tarafından”, 1909). According to Lütfi Efendi, “the most important tool on the road to progress and civilization is education” (“Lütfi Efendi’nin Nutku”, 1909). Ragıb Bey, on the other hand, made a connection between morality and progress in his speech. According to him, “first and foremost, being successful in the beautification of morality and conscience means taking the first step towards progress” (“Konferans”, 22 Şubat 1909). Ahmed Refet Bey mentioned the connection between union and progress: “Let us always appreciate union and consider it sacred. Let us start with unity as the first step in progress” (“Konferans”, March 1, 1909). Safvet Bey saw the Education Club as a very important step towards progress and civilization (“Terakki Konusunda Yazı”, 1909).

One of the topics covered in the conferences organized by the Education Club was the evils of tyranny. In 1908, the transition to a constitutional rule created a liberal atmosphere in the country. In this process, the reign of Abdulhamid II was characterized as a period of oppression. According to the members of the Committee of Union and Progress, the reason for the backwardness in the country was oppression. For example, according to Lütfi Efendi, one of the speakers at the conferences, “the oppression disrupted the foundations of the education system and led the people to ignorance”. According to him, “the era of oppression had ruined the education system and led the people to ignorance. Fortunately, that unlucky period has now passed away and freedom and justice have once again enlightened the world” (“İstibdat Konulu Yazı”, 1909). According to Tahir Reşid Efendi, “the era of oppression put a barrier in front of the ideas of the nation. So much so that it was not possible to make even

the slightest judgment about the past or to speak about the homeland. However, now the importance of oratory has increased. The importance of oratory in reaching civilization has been understood" ("Hitabet Konulu Yazı", 1909). Again, according to Naci Pasha, "oppression deprived the Ottomans of civilization" ("Naci Paşa'nın Nutku", 1909). These statements signal that the members of the club would take responsibility for eliminating the ignorance of the people. According to them, enlightening the public would be led by the Committee of Union and Progress. Kazım Karabekir, who was a member of the Committee of Union and Progress for a period, considered the Committee of Union and Progress as a society founded by young people who saw that arbitrary rule was continuing, ignorance was increasing, and the people had lost their identity (Karabekir, 1995: 28).

One of the topics emphasized by the speakers at the conferences was the necessity of work and effort. In the first lecture given by Ragıb Bey, the importance of work and effort was emphasized. In this speech, Ragıb Bey emphasized the necessity of working for the Ottoman homeland and its citizens. According to him, "We should work for our homeland and our citizens, not for ourselves. A person who works for this cause must be sure that he is also working for himself because we all have a share in this land. How can it be acceptable for a person who loves his homeland to be a spectator from afar, leaving the work to be done by the government or other people? All of us should run like lightning from one path to one point, to one goal" ("Konferans", February 22, 1909). Again, according to him, science and education are very important. But one should not expect everything from the Ministry of Education. Some effort should be made as individuals ("Konferans", February 22, 1909). The Constitutionalist cadres of the Constitutional Monarchy Period believed that the hard work and effort of each individual constituting the society would bring about progress, and thus social progress. In the conferences, a relationship was established between patriotism and work. In the context of the Ministry of Education, it was emphasized that the guidance of the state could only go so far, and in this sense, individual responsibility and citizenship awareness were intended to be conveyed to the public. What the constitutional regime expected from its citizens was to transform into "individuals" who regulated their behavior under the guidance of reason (Üstel, 2020: 177).

Another issue discussed at the conferences was the importance of unity. Understandably, this issue was on the agenda in an empire that had been dealing with nationalist revolts for many years and had lost territory because of this. At the time of the Constitutional Monarchy, the Ottoman Empire was a multi-ethnic and multi-religious empire. Therefore, the maintenance of unity and integrity among the people that made up the empire was of utmost importance. According to Nezih Bey, who touched upon this issue in his speech, "There is no difference between the sons of the Ottomans as the sons of the same mother and father, that is, the sons of Adam. Whatever success has been achieved before is all thanks to unity. The blessings brought by the Constitutional Monarchy and freedom are all thanks to unity" ("İttihad Konulu Yazı", 1909). Ragıb Bey, on the other hand, sees unity as a force. And as Ottomans, he mentions that they are in great need of this power. He says, "Let us work to fulfill this need" and mentions that the time is very suitable for this ("Konferans", February 22, 1909). Ahmed Refet Bey sees unity as a blessing. He mentions that tribes without unity could not continue their existence ("Konferans", March 1, 1909). The discourses around the concept of unity also provide information about the ideology of the society at the time. Especially for a few years after the declaration of the Second Constitutional Monarchy, it can be said that the ideology of Ottomanism was emphasized. In this sense, the members of the society argued

that all people in the Ottoman country should enjoy equal rights (Kerimoğlu, 2007: 133). It is seen that the laws enacted during this period also served the same purpose⁴ (Ahmad, 1999: 83).

Love of homeland was also among the primary topics covered in the conferences. In his speech, Sadık Efendi stated that “rather than being the son of a pasha, a bey or a master, one should be a son of good manners, knowledge, and virtue”. According to him, “being the son of a pasha or a bey is not important for a person to mature. The important thing is to be well-mannered, knowledgeable, and virtuous. And this is how it should be. If this knowledge, decency, and virtue spread to the general public, it will reflect its light like the sun in every village and every house. Thus, children of pashas and gentlemen who will serve the homeland and the nation will grow up. The homeland will become a paradise on earth” (“İttihad Konulu Yazı”, 1909). According to Arif Bey, the club members gathered every week for the salvation of the homeland. According to him, “the previous era (Abdülhamid II) would have done everything to prevent even two people from speaking out for the salvation of the homeland.” (Maarif Kulübü Tarafından”, 1909).

In addition to these, it is observed that every speaker associated the topic with education, and many of them made educational suggestions. For example, the opening of a preschool education institution in Kastamonu, the importance of primary education, the appointment of teachers for the Mekteb-i Sanayi, teaching methods, and moral education are some of the topics that the speakers emphasized under the title of education.

School Inspections and Aids. One of the fields of activity of the Kastamonu Education Club was school visits, inspections, and aids within the province. In 1908, immediately after the establishment of the club, the club delegation visited the idadi, rüşdiye, and ibtidai schools in the province one by one. During these visits, which were in the nature of inspections, they tried to eliminate the material and moral deficiencies they saw in the schools. In every school they visited, they gave inspiring speeches and tried to please the hearts of the children of the motherland by treating them well (“Maarif Kulübü”, 1908).

In the following periods, the club delegation continued to visit schools. According to the news dated November 22, 1909, in KPN, the club delegation visited the Feyziyye Ibtidai School. During this visit, they distributed elif-ba volumes, pamphlets, and paper and stone plates to children in need (“Maarif Gayret-i Umumiye”, 1909). Later on, according to the news dated December 13, 1909, Ahmed Refet, Adil, Münir and Abdül Beys from the Education Club delegation visited the Girls’ Mekteb-i Sanayi. During this visit, they took the names of the poor girls from the instructor and had winter cardigans made for thirteen of them with the materials they brought from the bazaar, and six girls, whose feet were black and blue from the cold because they did not have socks, were provided with cotton and thick socks, and eleven students were provided with shoes (“Maarif Kulübünün Teşebbüsât”, 1909). They also realized that the school needed a sewing machine. So they invited the Kastamonu branch manager of the Singer Company and procured a new type of sewing machine called “Anavata”, which could do embroidery work extremely quickly, and sent it to the school. The cost of the machine was covered by the income of the provincial printing house. They also promised to bring an instructor from Istanbul to the school (“Maarif Kulübünün Teşebbüsât”, 1909).

---

⁴ Some of these laws are; “Public Meetings Law, Press and Broadcasting Organizations Law, Law on the Conscripton of Non-Muslim Citizens, Associations Law”.

One of the schools visited was the İdadi School. During this visit, club members examined the condition of the students, food, dormitories, and classrooms. During their visit, they saw that eight students did not have socks on their feet and provided them with socks (“Kastamonu Maarif Kulübü”, November 20, 1909). Later in the same week, they visited Numune-I Tatbikat, Sinanbey, Yarıncı, Feyziye, and Nasrullah ibtidai schools and gave textbooks free of charge to students in need (“Kastamonu Maarif Kulübü”, 20 Kânunuevvel 1909).

Brigadier Naci Pasha, Director of Tahrirat Ahmed Refet Bey, and Abdul Bey, Director of Documents, from the Education Club delegation visited Greek and Armenian zükur (boys) and inas (girls) schools. They found that the Elif-ba volumes in the hands of the children did not enable them to be taught with the usul-i cedid, so they decided to give them new Elif-ba volumes. They were especially pleased with the organization and diligence they saw in the Armenian nursery school. After they visited the Greek Inas School, they visited the Progressive Education Club upon the invitation of the Greek youth. There they listened to a speech by Yovanni Bey, one of the executive committees of the club. Afterward, a delegation of young citizens performed music and national anthems. The way the Greek citizens welcomed the delegation, and their activities were appreciated (“Maarif Kulübü”, 17 Kanunusani 1910). The details of this visit by the members of the Education Club contain important clues about the ideology of the period. It is noteworthy that the term “our citizens” was frequently used for Greek and Armenian students during the visit. This emphasizes the loyalty of different ethnic peoples within the empire to the state through the bond of citizenship. It is also stated in the literature that the Unionists aimed to implement a common education based on the policy known as “Ottomanism” (Kerimoğlu, 2007: 142; Aşçı, 2020: 496). Throughout the years of the Second Constitutional Monarchy, the homeland was sacralized, the love for the homeland wanted to be engraved in the hearts, and citizens wanted to be raised in this direction. Policies in this direction continued to be among the goals of various associations and organizations established in the later years of the Second Constitutional Monarchy (Çelebi & Asan, 2014: 267).

Night Lessons. One of the activities carried out by the Education Club was night classes. According to the news dated December 16, 1908, in KPN, night classes started at Nasrullah İbtidai School after auspicious prayers were made with the club committee, ulema, and some people from various classes (“Gece Dersleri”, 1908).⁵ It was stated that this tradition started in the time of Reşid Pasha and that it was of great importance for the political life and social life of the country. However, this tradition was lost in time. To prevent the collapse of the state in the current period, it was stated that the level of knowledge of the people should be raised.

The number of participants in the night classes organized by the Education Club in the large hall of the Numune-i Tatbikat School in Kastamonu reached two hundred over time. Participants were divided into classes according to their literacy status. Those who had never seen a classroom, or a school were able to read and write thanks to the night classes (“Gece Dersleri Dârütedris”, 1911). Club members took the initiative to enlighten the public through activities such as night classes. A newspaper article a week later mentioned that the education

⁵ “Maarif Kulübü tarafından esnafa zarurat-ı diniyeye ve mesail-i saire-i lazımeyle dair gece dersleri verilmesi bittasvib icra edilen tertib üzerine Nasrullah Mekteb-i İbtidaisi dairesinde kulüp heyetiyle beraber ulemadan ve sınıf-ı saireden bazı zevat hazır olduğu halde davet-i hayriyye bâd’el-eda (yapıldıktan sonra) emr-i tedrisata besmele-keş ibtida olunduğu kemal-i mesarla istihbar kılınmıştır”.

of those attending the night classes was satisfactory and that the governor had even visited the classes in question (“Gece Dersleri”, 1911). Activities such as night classes appear to be one of the attempts of the Committee of Union and Progress to popularize education among the public. The members of the Society endeavored to provide education to large masses of people through such non-formal education activities.

Theater. After the Education Club was re-established, it was stated that various organizations would be organized to increase the club's revenues. The first of these, the theater, was held at Emin Aga's coffee house. In this theater, Abdülhak Hamid Bey's *Hoşnik*⁶ was staged.

Although the Education Club sees theater as a tool that provides financial resources to the club, the theater is one of the fields that developed during the Second Constitutional Monarchy Period. A close connection can be established between the works exhibited in this period and the targeted public enlightenment. Especially after the period of oppression identified with Abdülhamid II, many works of theatre on various subjects were written and staged during the Second Constitutional Monarchy (Töre, 2008).

Shooting. In addition to the theater, in Emin Ağa's coffee house, a shooting range was established with air rifles and pistols imported from Europe. A rifle or a pistol was shot for five dollars (“Kastamonu Maarif Kulübü”, 13 Kânunuevvel 1909).

Conclusion

The year 1908, which opened the doors of a new era in the Ottoman Empire, brought about a change in the relations between the ruler and the ruled. With the transition to the constitutional government for the second time in the Ottoman Empire, the new approaches of the group that wanted to hold on to power (the Committee of Union and Progress) came to the fore in the relationship between the people and the government. The clubs established all over the country under the leadership of the Committee of Union and Progress were one of these approaches. The members of the society, who had the opportunity to organize freely, took serious steps towards the enlightenment of the people in different parts of the country. They believed that the people needed to be enlightened to save the empire. And in doing so, they aimed to make the people adopt the new regime and their ideology. Because in this way, they believed that they could keep the power in their hands by gaining the support of the public (Bakır, 2008: 199). In the process, education was used as an important tool for the targeted social order.

Union and Progress Clubs are generally defined as the organizational units that the society placed within the society and operated in the fields of social, cultural, and solidarity (Aydın, 2012: 807). Although they varied from region to region, the clubs established in different fields within the society took care to be in close contact with the public through their members. It has been emphasized in the literature that the Committee of Union and Progress wanted to perpetuate its ideological arguments on the political scene through such organizations (Usta, 2018: p. 52). However, this policy is not only on the political stage but

---

⁶ It is not among the works of Abdülhak Hamid. It has been stated that this work belongs to Ali Kerhan and that it is the first verse theater work after the works of Abdülhak Hamid. Bkz. Bilga, 1941: 164.

also one of the ways to increase the influence of a society that has tied its legitimacy to social support. For these reasons, it was stated that the members of the Committee of Union and Progress wanted to popularize education among the public through societies that provided closer contact with the public (Kapıcı, 2010: 262). Of course, the only aim here was not only to spread education but also to enlighten the public and ensure the legitimacy of the new regime. In this sense, the members of the Committee of Union and Progress thought that the people should be educated for the constitutional government to achieve its goal (Petrosyan, 2015: 285). The propaganda of the new period that started with the declaration of the Constitutional Monarchy in 1908 was made by giving great hope to the people in the form of “relying on the people, bringing happiness to the people, living fraternally, etc.” (Ergün, 2021: 27). Founded in 1908, Kastamonu Education Club was also a product of this approach. However, it does not seem to have been possible to guide the public, especially in educational initiatives. In this sense, in the news about the Kastamonu Education Club, it was noteworthy that most of the members of the club were from the civil servant sector.

As mentioned, when the activities carried out by the Kastamonu Education Club are taken into consideration, it can be understood that the primary aim was to enlighten the public and familiarize them with the new regime. Especially the speeches at the conferences, one of the activities in question, reveal the perspective of a group that had gradually taken power under their control towards the public. Moreover, the texts of the speeches provide important indications about the method to be followed for the enlightenment of the public. As the name of the club suggests, education in particular was instrumentalized for the enlightenment of the public and, in this sense, perhaps for the social progress targeted. It was revealed that education constituted the most important field of activity among the activities of the Union and Progress clubs established throughout the country (Aydın, 2012: 812). It was stated that the members of the society wanted to educate the public, teach them the laws and direct the society towards the line of social development that they believed to be correct (Uyanık, 2009: 70). When the texts of the conferences organized by the Kastamonu Education Club are analyzed, it is seen that they had a high level of belief that the public could realize the truth through education. The members of the Kastamonu Education Club delegation associated many topics with education in line with the targeted social progress both during school visits and in the conferences given under the umbrella of the club. In particular, issues such as the adoption of the new regime, the denunciation of the old regime, the raising of citizenship awareness, the adoption of values, and the continuation of unity and integrity among the Ottoman people were especially touched upon in the conferences. The members of the club positioned themselves as the pioneers of public enlightenment through educational activities such as conferences and night classes. At this point, they advocated equality among the people that made up the Ottoman society and attached great importance to freedom.

It is seen that the other activities carried out by the Kastamonu Education Club were night classes, school inspection assistance, theater, and marksmanship. Although other activities that would provide financial resources to the club, such as horse racing, were also mentioned in the KPN, it is not known whether they were realized or not. Night classes and theater are also among the activities organized to enlighten the public and spread education among the people. It is seen that the Committee of Union and Progress, which attached great importance to education, made important decisions on educational issues such as night classes at its congress in Thessaloniki in 1910 (Aşçı, 2020: 496). This situation also shows us

that the Kastamonu Education Club was a part of the educational policy carried out by the Committee of Union and Progress during the period under study. A similar situation exists in the ideological approach of the Committee of Union and Progress in the field of education. It was stated that the Committee of Union and Progress carried out its centralization policies in line with the idea of "İttihat-ı Osmani" (Unity of Ottoman) (Aydoğdu, 2021: 62). In this sense, the importance of unity and patriotism was emphasized especially in conferences and school visits within the Kastamonu Education Club. This is the reflection of the ideological approach of the Committee of Union and Progress in a provincial city.

Conflict of Interest Declaration: The author declares that he has no conflict of interest.

References

- Ahmad, F. (1999). *İttihat ve Terakki*. (5. Basım). (Çev. N. Yavuz). İstanbul: Kaynak.
- Akşin, S. (Haz.). (1989). *Yakınçağ Türkiye tarihi*. (Cilt 1). İstanbul: Milliyet.
- Akyüz, Y. (1978). *Türkiye’de öğretmenlerin toplumsal değişmedeki etkileri 1848-1940*. Ankara: Doğan.
- Akyüz, Y. (1980). *Öğretmen örgütlenmesi, Türkiye, Fransa, İsviçre’de ve uluslararası düzeyde*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Aşçı, E. (2020), II. Meşrutiyet dönemi eğitim politikalarına bakış, *Turkish History Education Journal*, 9(2), s. 492-509.
- Aydın, H. (2008). *İttihat ve Terakki Mekteplerinin yapısal özellikleri üzerine bir inceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aydın, H. (2012). *İttihat ve terakki kulüpleri*. II. Uluslararası İletişim Sempozyumunda sunulan bildiri. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 157. ss. 806-815.
- Aydoğdu, N. (2021), Osmanlı kimliğinden Türk ulusuna: Modernleşen Türkiye’de milli kimlik politikaları (1908-1918). *Belgi Dergisi*, (21), s. 59-72.
- Bakır, K. (2008). II. Meşrutiyet döneminde milli seçkincilik ve eğitim: Emrullah efendi ve tuba ağacı nazariyesi. *Doğu Batı Dergisi*, 11(45), s. 199-213.
- Bilga, S. N. (1941). Türk tiyatro tarihine bir bakış. *Servetifünun Uyanış*, 51(90), s. 159-168.
- Bogdan, R., C. And Biklen, S., K. (2007). *Qualitative research for education*. Boston: Allyn and Bacon.
- Çelebi, N. & Asan, H. T. (2014). II. Meşrutiyet dönemi eğitimi ve insan/birey yetiştirme paradigmaları analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), s. 262-270.
- Çiftçi, A. (2015). İttihat ve terakki cemiyeti’nin örgütlenme ve yönetim yapısı içinde kulüplerin yeri. *Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 37, s. 115-141.
- Ergün, M. (2021). *İkinci meşrûtiyet devrinde eğitim hareketleri (1908-1914)*. Ankara: Pegem.
- Farenkel, J. R. and Wallen, N. E. (2009). *How to design and evaluate research in education*. Boston: MacGraw Hill.

- Gece Dersleri Darüttedris Belediye Binası. (1911, 13 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1882, s. 1
- Gece Dersleri. (1908, 16 Kanunuevvel). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1770, s. 2
- Gece Dersleri. (1911, 20 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1883, s. 1.
- Gündüz, M. (2016). Maariften eğitime. Ankara: Doğu Batı.
- Hanioğlu, Ş. (1985). *Bir siyasal örgüt olarak osmanlı ittihat ve terakki cemiyeti ve jöntürklük (1889-1902)*. İstanbul: İletişim.
- Hitabet Konulu Yazı. (1909, 22 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1783, s. 2.
- Hüseyin Cahid. (1909, 27 Eylül). Cemiyetin kulüpleri. *Tanin*.
- İbtidai Mekteplerimiz. (1910, 17 Kânunusani). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1823, s. 1.
- İstibdat Konulu Yazı. (1909, 8 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1781, s. 2.
- İttihat Konulu Yazı. (1909, 29 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1784, s. 1-2.
- Kapıcı, H. Z. (2010). Terakki-i maarif cemiyeti nizamnamesi. *History Studies*. 2(1), s. 260–272.
- Karabekir, K. (1995). *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*. İstanbul: Emre.
- Kastamonu Maarif Kulübü. (1909a, 13 Kânunuevvel). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1819, s. 1-2.
- Kastamonu Maarif Kulübü. (1909b, 20 Kânunuevvel). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1820, s. 1.
- Kerimoğlu, H. T. (2007). II. Meşrutiyetin ilk yıllarında ittihat ve terakki cemiyeti'nin eğitim politikası ve rumlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, s. 133-143.
- Kodaman, B. (1980). *Abdülhamid devri eğitim sistemi*. İstanbul: Ötüken.
- Konferans. (1909, 22 Şubat). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1779, s. 1-2.
- Lütfi Efendi'nin Nutku. (1909, 8 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1781, s. 2.
- Maarif Gayret-i Umumiye İle Terakki Eder. (1909, 22 Teşrinisani). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1816, s. 1.
- Maarif Hakkında Yazı. (1909, 8 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1781, s. 2.
- Maarif Kulübü Tarafından Verilen Konferanslar. (1909, 19 Nisan). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1787, s.3.
- Maarif Kulübü Tarafından Konferansta Verilen Nutuklar. (1909, 19 Nisan). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1787, s. 3.
- Maarif Kulübü. (1908, 25 Teşrinisani). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1767, s. 2.
- Maarif Kulübü. (1910, 17 Kânunusani). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1823, s. 2.
- Maarif Kulübü. (1910, 5 Kânunuevvel). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1870, s. 1.
- Maarif Kulübünün Teşebbüsat Ve İcraat-ı Vatanperveranesi. (1909, 13 Kânunuevvel). *Kastamonu vilayet gazetesi*, S. 1819, s. 2.

- Miles, M., B. and Huberman, A. M. (2015). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba Altun ve A. Ersoy, Çev. Ed.). Ankara: Pegem.
- Naci Paşa'nın Nutku. (1909, 29 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1784, s. 1-2.
- Nurdoğan, A. M. (2007). Türkiye'de öğretmenlik mesleğinde sosyal dayanışma fikrinin doğuşu: Muallim cemiyetleri (1908-1914). *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. 8(17), s. 65-82.
- Petrosyan, Y. A. (2015). *Sosyalist açıdan jöntürk hareketi*. (Çev. A. Hacıhasanoğlu & M. Beyhan). İstanbul: Yordam.
- Pustu, Y. (2018). Nizamnamelerine göre II. Meşrutiyet döneminde muallim örgütlenmeleri (1908-1919). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(2), s. 1-40.
- Terakki Konusunda Yazı. (1909, 29 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*. S. 1784, s. 1-2.
- Töre, E. (2008). II. Meşrutiyet dönemi Türk tiyatrosu. *Doğu Batı Dergisi*. 11(45), s. 215-251.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de siyasal partiler*. (Cilt I), (2. Baskı), İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Usta, T. (2018). *İttihat ve terakki: Zihniyet ve siyaset*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Uyanık, E. (2009). II. Meşrutiyet dönemi'nde toplumsal mühendislik aracı olarak eğitim: İttihat ve terakki cemiyeti'nin eğitim politikaları (1908-1918). *Amme İdaresi Dergisi*, 42(2), s. 67-88.
- Üstel, F. (2020). II. Meşrutiyet ve vatandaşın "icad"ı. T. Bora ve M. Gültekingil (Edt), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt I* (s. 166-179). İstanbul: İletişim.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, M. S. (2020). Kastamonu gençler kulübü: kuruluşu, teşkilat ve faaliyetleri. H. Yolcu & S. Oğuz Haçat (Edt.), *Bilim İnsanı Dr. Mustafa Eski'ye Armağan* (s. 22-44). Ankara: Pegem.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin halkı aydınlatmaya yönelik çabalarına bir örnek: Kastamonu maarif kulübü

Erol ÇİYDEM

Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, E-posta: eciydem@kastamonu.edu.tr

Makale Bilgisi

Makale Türü	Araştırma & İnceleme
Geliş Tarihi	22.09.2022
Kabul Tarihi	26.10.2022
DOI Numarası	https://doi.org/10.17497/tuhed.1178585
Kaynak Göster	Çiydem, E. (2022). An example of the efforts of the Committee of Union and Progress to enlighten the public: Kastamonu education club. Turkish History Education Journal, 11(2), 211-226. https://doi.org/10.17497/tuhed.1178585
Etik Beyannamesi	Bu çalışma insan katılımcılar içermediği için etik kurul onayı gerektirmemektedir.
Bilgi Notu	Bu çalışma 17-19 Eylül 2021 tarihleri arasında düzenlenen VII. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumunda sözlü olarak sunulmuş olan bildirinin genişletilmiş ve düzenlenmiş halidir.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin halkı aydınlatmaya yönelik çabalarına bir örnek: Kastamonu maarif kulübü

Erol ÇİYDEM

Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, E-posta: eciydem@kastamonu.edu.tr

Öz

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) kısa bir süre sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Kastamonu'da tesis edilen Maarif Kulübünün amaç ve faaliyetlerini ortaya koymaktır. Uzun bir istibdat döneminin ardından Meşrutiyet'in yeniden ilanı Osmanlı ülkesinde özgürlükçü bir atmosferin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu süreçte cemiyet ve dernek gibi örgütlenmelerin kurulmasına yönelik yasaklar son bulmuştur. Bu süreçte İttihat ve Terakki Cemiyetinin ülke içinde nüfuzunu artırma yolunda girişimleri göze çarpmaktadır. Ayrıca cemiyet üyelerinin halkın aydınlanması doğrultusunda eğitimsel faaliyetleri oldukça önemsedikleri bilinmektedir. Cemiyet üyeleri halkın önünde onlara yol gösteren birer rehber niteliğinde kendilerini konumlandırarak eğitimi halkı aydınlatmada bir araç olarak kullanmışlardır. Bu doğrultuda İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından merkezde ve taşrada çeşitli kulüpler oluşturulmuştur. Bunlardan birisi, Kastamonu'da kurulan Maarif Kulübüdür. Maarif Kulübünün amacı ve faaliyetleri II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında izlenen eğitim politikası, dönemin ideolojisi vb. konular hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışma, özellikle II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitime nasıl bir misyon yüklediğini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu tür yerel tarih çalışmaları tarihsel bir dönemi incelerken sadece belli bir merkez, olay veya olgu üzerinden oluşturulan tarihsel anlatılardaki birçok olası bilgi boşluğunu da dolduracaktır. Çalışmada tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadaki veriler Kastamonu Vilayet Gazetesi'nin taranması yoluyla elde edilmiştir. Verilerin analizinde doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İttihat ve Terakki Cemiyeti, Kastamonu, maarif kulübü

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Dönemi ile başlayan toplumsal modernleşme hamlesi sonraki dönemlerde de devam ettirilmiştir. Söz konusu süreçte izlenen yöntemlerde zaman zaman değişiklikler olmuştur. Eğitim, yönetsel değişikliklere rağmen imparatorluğu dönüştürmenin ve kurtarmanın yolu olarak önemsenmiştir. 1840'lı yıllarda sivil alana doğru

kaydırılan eğitim ıslahatının kapsamı ilerleyen yıllarda daha da genişletilmiştir. Tanzimat Dönemi eğitim ıslahatı sürecinde modern eğitim sistemi temellendirilmiş, II. Abdülhamid Dönemi'nde söz konusu ıslahat tüm Osmanlı ülkesini kapsayacak şekilde genişletilmeye çalışılmıştır (Kodaman, 1980).

İkinci Abdülhamid Dönemi'ni istibdat ile simgeleştiren İttihat ve Terakki Cemiyeti öncülüğündeki muhalefetin baskısı sonucu 1908 yılında Kanun-i Esasi tekrar yürürlüğe konulmuştur. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet olarak bilinen yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem, eğitim alanında nicel olduğu kadar nitel anlamda da gelişimin hedeflendiği bir süreç olmuştur (Ergün, 2021). Özellikle bu doğrultuda söz konusu dönemde devletin öncülüğünde elit (seçkin) bir zümre yaratılmak amaçlanmıştır. Bundan dolayı da II. Meşrutiyet Dönemi boyunca ideolojik eğitim ön planda tutularak halkı aydınlatacak seçkinlerin yetiştirilmesine önem verilmiştir (Bakır, 2008: 198). Hanioglu'na göre; İttihat ve Terakki, halkçılık olarak görebileceğimiz böyle bir politikayı, önceki dönemlerden miras almıştır (Hanioglu, 1985: 609). Nitekim halkı aydınlatma ve eğitimi toplumsal değişim aracı olarak kullanma yönünde Tanzimat Dönemi aydın bürokratları epeyce çaba göstermiştir (Çiydem, 2017). Aynı şekilde İttihat ve Terakki de cemiyet olarak toplum içerisinde nüfuzunu artırmaya yönelik faaliyetlere oldukça önem vermiştir.

İkinci Meşrutiyetin ilanı yasakların önündeki engellerin kaldırıldığı iddiasıyla ülkede özgürlükçü bir atmosferi beraberinde getirmiştir. Osmanlı ülkesinde artan bu özgürlükçü atmosfer çeşitli siyasi ve toplumsal örgütlenmelerin önünü açmıştır. Bu süreçte birçok mesleki örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Örneğin, eğitim bağlamında özellikle öğretmenler tarafından kurulan cemiyetler bazı araştırmacılar tarafından konu edinilmiştir. Akyüz (1978; 1980); Nurdoğan'ın (2007); Gündüz'ün (2016); Pustu'nun (2018) ve Aşçı'nın (2020) çalışmaları bu bağlamda dikkat çeken başlıca araştırmalardır. Öğretmenlerin kurmuş olduğu cemiyetler dışında eğitimle ilgili farklı gruplar tarafından da çeşitli cemiyetler kurulmuştur. Bu tür cemiyetlerin kurulmasındaki amaçlardan bazıları; toplumsal ilerleme, bireylere teknik bilgi ve beceri kazandırmak, sanat ve tarım gibi alanlarda gelişimi sağlamak ve halkı bilinçlendirmektir (Gündüz, 2016: 448). Bu doğrultuda resmi eğitim kurumlarının yanı sıra halka yönelik çeşitli eğitimsel faaliyetlere de önem verilmiştir. Bu tür faaliyetleri yürütebilmek adına İttihat ve Terakki mensupları, cemiyet çatısı altında oluşturulan siyasi ve toplumsal örgütlenmeleri etkin biçimde organize edebilmişlerdir. Örneğin, Konya'da, Erzurum'da, Selanik'te, Kayseri'de vb. başka birçok bölgede cemiyet bünyesinde kulüpler kurulmuştur (Aydın, 2008; Aydın, 2012: 808; Kapıcı, 2010). Bu tür kulüpler önceki satırlarda bahsedildiği gibi belli amaçlar doğrultusunda organize edilmiş ve faaliyet yürütmüşlerdir. Örneğin Kayseri'de kurulmuş olan Terakki ve Maarif Cemiyeti eğitimin geliştirilmesi için özel okullar kurmayı hedeflemiştir (Kapıcı, 2010: 267). Özellikle taşra vilayetlerinde bahsedilen kulüplerin belli başlı ortak amaçlar etrafında hareket etmesi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi ve toplumsal hedefleri hakkında önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Bu noktada cemiyet bünyesinde oluşturulan kulüplerin faaliyetleri dikkat çekmektedir. Bahsedilen doğrultuda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütlendiği vilayetlerden birisi de Kastamonu'dur (Yılmaz, 2020: 22). II. Meşrutiyet yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti çatısı altında Kastamonu'da kurulmuş kulüplerden birisi olan Maarif Kulübü çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Böyle bir çalışmanın yapılmasının sebebi ise taramasını yapmakta olduğum Kastamonu yerel basınında halkın eğitime yönelik haberlerin önceki dönemlere nazaran II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte yoğunlaşmasıdır. Bunun sebeplerinin neler olabileceği merak konusu olmuştur. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, İttihat

ve Terakki Cemiyeti bünyesinde Kastamonu vilayetinde kurulan Maarif Kulübünün amaçlarını ve faaliyetlerini ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırma deseni kullanılmıştır. Tarihsel araştırma deseninde tarihi veri manipüle edilmeden geçmişte ne olduğunu anlamak amaçlanır (Fraenkel ve Wallen, 2009: 532). Bu tarz araştırmalar kısmen etnografik araştırma olarak adlandırılrsa da söz konusu çalışmada etnografik araştırmalar kadar dönemin gündelik hayatına yönelik ayrıntılı analizler yapılmayacağından yazılı tarih araştırması deseni uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1923) yayımlanmaya devam etmiş olan Kastamonu Vilayet Gazetesi (KVG) taranarak elde edilmiştir. Söz konusu tarama sonucunda Maarif Kulübü ile ilgili KVG'deki ilk haberin yer aldığı tarih 25 Teşrinisani 1908 iken son haberin tarihi ise 18 Eylül 1911'dir. 1911'in Eylül ayından itibaren Maarif Kulübü ile ilgili bir haber gazetede yer almamıştır. Bahsedilen yazıların önce çevirisi yapılmıştır. Yapılan çeviriler, Osmanlı Türkçesi alanında bir uzmana kontrol ettirilmiştir. Söz konusu yazılar metin içerisinde günümüz Türkçesine uyarlanarak ve sadeleştirilerek verilmiştir. Ayrıca söz konusu Maarif Kulübü ile ilgili arşiv taraması da yapılmıştır. Ancak Osmanlı arşivinde Kastamonu Maarif Kulübü ile ilgili bir bulguya rastlanılmamıştır. Arşiv belgeleri üzerinden yürütülen bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın veri analizinde doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi tekniğinde doküman olarak adlandırılan kaynaklar araştırmacının amacına uygun bir şekilde kod ve temalara ayrılarak ilişkiyel yapıların oluşturulması amaçlanır (Fraenkel ve Wallen, 2009: 471). Bogdan ve Biklen (2007) ve Yıldırım ve Şimşek (2008) kod ve temaların görüşme soruları, araştırma sorusu vb. durumlarla önceden belirlenmesi durumunda bunun betimsel analiz olacağını belirtmişlerdir. Söz konusu araştırmada da temalar, II. Meşrutiyet döneminde özellikle Batı'da uygulanmakta olan pedagojik bakış açılarından hareketle önceden belirlendiği için araştırmada doküman analizi, betimsel analiz şeklinde yapılmıştır.

Miles ve Huberman (2015) nitel araştırmaların veri analizi sürecini bir anlamlandırma matrisi olarak tanımlamıştır. Bu matris içerisinde işlemlerin basamaklar halinde yürütülmesi savunulur. Bu matrisin basamakları kodlar ve kodlama, inceleme ve betimleme ve son basamakta sonuç çıkarma ve doğrulamadır. Bu çalışmada verilerin analizinde birinci basamak kodlar ve kodlama sürecidir. Türkçeye çevrilmiş metinler incelenerek ele alınan konular belli kodlar etrafında toplanmıştır. Böylece kod listesi ortaya çıkmıştır. Bu kodlar farklı bir eğitim tarihi uzmanı tarafından da incelenmiştir. Bu kodlar metin içerisinde bulgular kısmında betimlenmiştir. Uzmanın oluşturduğu kod listesiyle araştırmacıların kod listesi karşılaştırılmış ve Kappa Uyum İndeksi .92 gibi yüksek uyumu gösteren bir katsayı elde edilmiştir. Son aşamada bu kodlar ve betimlemeleri yeniden incelenmiş ve elde edilen bulgulardan hareketle sonuçlar çıkarılmıştır.

Bulgular

Kastamonu Maarif Kulübünün Kuruluşu ve Amacı

Osmanlı İmparatorluğu'nda Kanun-ı Esasi'nin 1908 yılında yeniden yürürlüğe konulması ile meşrutî yönetime geçiş ülkede özgürlükçü atmosferin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle II. Meşrutiyetin ilanını izleyen iki yıl boyunca ülkedeki söz konusu atmosferin yansımalarını dönemin basınından takip edebilmek mümkündür. Bu süreçte uzun yıllar kurulmasına izin verilmemiş olan cemiyetler gerek başkent gerekse taşrada daha rahat biçimde teşkilatlanma şansını elde etmişlerdir. Kanun-ı Esasi'nin yeniden yürürlüğe konulmasında önemli rol oynayan İttihat ve Terakki de bu cemiyetlerden birisidir. Ancak 1909 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti tüzüğü dikkate alındığında cemiyetin siyasi ve içtimai olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Tüzükte siyasi yönüyle İttihat ve Terakki bir fırka (parti) olarak belirtilmiştir. İçtimai açıdan ise teşkilatın görevi, halkın eğitim seviyesini yükseltecek faaliyetlerde bulunmak, ziraat, sanayi ve ticareti teşvik etmek ve Osmanlı milletini iktisaden faal ve fikren hür hale getirmeye çalışmak olarak belirtilmiştir. 1909 yılında ilk defa cemiyet bünyesinde kurulacak kulüplerden bahsedilmiştir (Çiftçi, 2015: 124). 1909 tüzüğünde kulüplerin görevi olarak şu hususlar ön plana çıkarılmıştır: a) İttihat ve Terakki Cemiyetine mensup fertler arasında fark gözetmeksizin birliği sağlama, b) her sınıf ferdin kabiliyet ve ihtiyaçları doğrultusunda fikirlerini aydınlatma c) her türlü yararlı girişimleri destekleme ve medeniyetin ilerlemesine hizmet etme (Tunaya, 1988: 70). Kulüplerin amacı dikkate alındığında halk arasında etnik ve dini açıdan fark gözetilmeyeceği vurgulanmıştır. Bu vurgu İttihat ve Terakki'nin Osmanlılık ideolojisini benimsemiş olduğunu gösterir. Akşin'e göre İttihat ve Terakki, Türkçü bir örgüt olduğu halde program ve söylemde Osmanlıcı görünmek zorundaydı (Akşin, 1989: 35).

Kastamonu Maarif Kulübü hakkında ilk bilgi 25 Kasım 1908 tarihli KVG'de yer almıştır. Haber şöyle başlamıştır: "Maarifin terakkisine hizmet etmek üzere bu kere şehrimizde teşkil edildiğini duyurduğumuz maarif kulübü heyetinden matbaamıza gönderilmiştir". Kulübün tam olarak kuruluş tarihi net değildir. Gazeteye gönderilen yazıda kulüp heyetinin bir haftadır vilayet dahilindeki mektepleri gezerek teftiş etmesinden bahsedilmesi, kulübün en azından 25 Kasım 1908'den bir hafta önce kurulmuş olduğunu göstermektedir. Maarif Kulübü heyeti tarafından gazeteye gönderilen yazıda kulübün amacının, maarifin ilerlemesine hizmet etmek ve bu yolda çaba göstermek olduğu ifade edilmiştir ("Maarif Kulübü", 1908).¹

Kurulduktan sonra üye kabulüne başlamış olan kulübün ilerleyen yıllarda yeniden tesisine gerek görülmüştür. 1909 yılında KVG'de yer alan habere göre; Maarif Kulübüne daha çok memur kesimi üye olmuştur. Bu üyelerin memuriyetleri dolayısıyla farklı yerlere tayini, kulübün teşebbüslerinde başarısızlıklara yol açmıştır. Bunun üzerine Maarif Kulübü, bu defa şehrin yardımsever ahalisinin de katılımıyla yeniden teşkil ve ihdas edilmiştir ("Maarif Gayret-i Umumiye", 1909). Maarif Kulübünün yeniden tesisinden sonra bir de nizamnamesi yayımlanmıştır. 21 maddelik nizamnamede kulübün amacı olarak maarifin terakkisi gösterilmiştir.

¹ "Kulübümüz mukaddes ittihad ve terakki cemiyetinin taht-ı idare ve nezaretinde olmak ve cemiyet-i muhteremenin tamim-i maarife hadım bir şubesi bulunmak ve maarifimizin her türlü terakkiyat ve tamimine maddi ve manevi hizmet ve sarf-ı mâhasal gayret etmek".

Kastamonu Maarif Kulübüne Üyelik

Kastamonu Maarif Kulübü kurulduktan sonra kulüp üyeliğine cemiyetten veya hariçten eğitimcilerin üye olabileceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte cemiyet efradından bulunan sekiz aza ile vilayet dahilindeki mekteplerde görev yapan muallimler, müdür ve müdür muavinleri kulübün doğal üyesi olarak gösterilmiştir (“Maarif Kulübü”, 1908). İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1909 tüzüğünde de kulüplerin bir müdür, bir müdür-i sâni, bir veznedar, bir kâtip, bir hâfız-ı kütüb (kütüphane görevlisi) ve iki azadan oluşan bir heyet tarafından idare edileceği yazılıdır (Tunaya, 1988: 71). Kastamonu Maarif Kulübü de söz konusu nizamname doğrultusunda bir idari heyete sahiptir. 1909 yılında Kastamonu Maarif Kulübü yeniden tesis edildikten sonra kulübün idari heyetinin yedi kişiden oluşacağı ifade edilmiştir.² Kulübe aza olacakların kulüp sandığına beş kuruşluk bir bedel ödemeleri nizamnamede yer almıştır. 25 Kasım 1909 tarihli KVG’de Maarif Kulübünün hizmetlerinden övgüyle bahsedildikten sonra kulübe üye olanların yüzde sekseninin memur olduğundan bahsedilmiştir. Memur kesime teşekkür edildikten sonra bu durumdan biraz şikâyet edilmiştir. Sadece memurların değil, aynı zamanda şehirdeki yardımseverlerin kulübe iştirak etmeleri istenmiştir (“Maarif Gayret-i Umumiye”, 1909). Kulübe daha çok memur kesimin üye olması, siyasi rejimin değiştiği bir süreçte halkın yeni bir oluşuma katılım konusunda tereddüdünü ortaya koymaktadır. Bu tereddüt ülkede uzun yıllar devam eden bir istibdat dönemi sonrası halkın siyasi bağlantı kurulabilecek bir oluşuma katılım konusundaki çekingenlikten kaynaklanmış olabilir. Ya da cemiyetin kendisini halka tanıtmaya ve anlatmaya başarısız olduğu söylenebilir. Ayrıca halk da henüz siyasetle yakından ilişki içerisinde değildir. Bu da cemiyetin halk üzerindeki etkisinin resmi kanallar dışında sınırlı olduğunun göstergelerinden birisidir. Oysa İttihat ve Terakki Cemiyeti kulüpler vasıtasıyla halkın siyasetle daha yakından ilgilenmesini ve yeni yönetim biçimini benimsemesini arzulamıştır. Öyle ki İttihat ve Terakki Cemiyeti çatısı altında kurulan kulüplerle ilgili yazısında Hüseyin Cahid böyle bir arzuyu açıkça ifade etmiştir: “Köylü, hamal, rençber, küçük esnaf vesaire tüm Osmanlı halkını uyandırmak, onları meşruti rejime alıştırmak çok önemli bir vazifedir” (“Cemiyetin Kulüpleri”, 1909).

Maarif Kulübü yeniden kurulduktan sonra kulübün üye sayısında artış olmakla birlikte yine de halkın üyelik konusunda pek istekli olmadığı anlaşılmıştır. 13 Aralık 1909 tarihi itibarıyla kulübün aza sayısı yetmiştir (“Kastamonu Maarif Kulübü”, 1909a). 17 Ocak 1910’da KVG’de kulüp hakkında kaleme alınan yazıda ise aza sayısı 80 olarak gösterilmiştir (“İbtidai Mekteplerimiz”, 1910). Söz konusu yazıdan kulüp üyeliğine halkın beklenildiği kadar rağbet etmediğinden şikâyet edilmiştir. Yazıda belirtildiğine göre; “kulübün seksen azası içerisinde yerli ahaliden yirmi kişi bile yoktur. Tüccar kesimden sadece iki kişi bulunmaktadır. Diğer geri kalanı memur kesimidir. Bu durum Kastamonu’ya ait vahim bir kayıtsızlık örneğidir” (“İbtidai Mekteplerimiz”, 1910). Hanioglu’nun da tespit ettiği gibi İttihat ve Terakki üyeleri belki halkı eğitmek konusunda fazla iyimser olmuşlardır (Hanioglu, 1985: 611). Bu nedenle kendilerini bizzat halkın önünde birer rehber olarak konumlandırmışlarsa da yine başarısız oldukları görülmektedir. Halkın eğitim konusundaki isteksizliği gazetede yer alan haberdeki türden serzenişlere itmiştir.

Kastamonu Vilayet Gazetesi’nin 17 Ocak 1910 tarihli nüshasında yer alan habere göre kulüp üyeleri askeri dairede toplanarak üç kişinin memuriyetlerindeki değişiklik dolayısıyla

² Kulübün idari heyeti şöyledir: Fahri reis- Vali Hüsnü Beyefendi, Reis- Reji müdürü Adil Bey, Aza- Tahrirat müdürü Ahmed Refet Bey, Aza- Bidayet-i ceza reisi Kâmil Bey, Aza- Bidayet-i müdde-i umumisi Halid Bey, Aza- Meclis-i idare azasından Münir Bey, Kâtip ve Aza- Evrak müdürü Abdullah Bey, Sandık Emni ve Aza- Doktor Seyid Bey.

yeniden bir seçim yapmışlardır. Bu seçimde bazı üyelerin görevlerinde değişiklik yapılmıştır (“Maarif Kulübü”, 17 Kânunusani 1910). Sonraki aylarda ise üye sayısının arttığı anlaşılmaktadır. 5 Aralık 1910³ tarihli KVG’de yer alan habere göre kulübe 100’ü mütecaviz aza kaydedilmiştir. Söz konusu tarih itibarıyla kulübün heyet-i idaresi şöyledir:

Kulübün heyet-i idaresini zevat-ı atiyе teşkil eylemektedir.

Reis- Maarif Müfettişi Hüsnü Bey

Aza- Mekteb-i Sultani Tarih muallimi Abdul Bey

Aza- Mekteb-i Sultani Türkçe Muallimi Hacı Ziya Efendi

Aza- Meclis idare-i vilayet azasından Münir Bey

Aza- Yüzbaşı Mahmud Bey

Aza- Veznedar Hafız Hüsnü Bey

Aza ve Kâtip- Vilayet İdare Meclisi Başkâtibi Mehmed Besim Efendi (“Maarif Kulübü”, 5 Kânunuevvel 1910).

Kastamonu Maarif Kulübünün Faaliyetleri

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1909 tarihli nizamnamesinde kulüplerin yürütecekleri faaliyetlerden bahsedilmiştir. Buna göre; “kulüpler, uygun mevsimde gece dersleri açmak, bir mektebi himayesine olarak onun ıslahına çalışmak veya ihtiyaç sahipleri için cemiyetler teşkil etmek gibi hayırlı işlerden bir veya birkaçını yerine getirmekle” mükellef tutulmuştur (Madde 44). Nizamnamede ayrıca, “kulüplerin fırsat buldukça köylülerin meşrutî rejime muhabbetini ve istibdata nefretini uyandıracak surette telkin ve ikazlarda bulunmaya gayret etmesi istenmiştir. Bu doğrultuda ara sıra köylere heyetler gönderileceği” belirtilmiştir (Tunaya, 1998: 72).

Kastamonu Maarif Kulübü söz konusu nizamname doğrultusunda hareket etmiştir. Kastamonu Maarif Kulübü bünyesinde yürütülmüş olan faaliyetler şu şekildedir: Konferanslar, gece dersleri, mekteplerin teftişi ve yardımlar, tiyatro, nişancılık. Bununla birlikte 1909 yılına ait KVG’de; “Maarif Kulübünün sermayesini artırabilmek amacıyla güreş, at yarışı, nişan talimi, piyango, fikirlerin aydınlanmasına ve ahlakın güzelleştirilmesi için bazı edebi eserleri sahnelemek gibi faaliyetler düzenleyeceği” ifade edilmiştir (“Maarif Gayret-i Umumiye”, 1909). Bu anlamda Kastamonu Maarif Kulübü üyeleri bir taraftan halkın aydınlanmasına diğer taraftan da kulüp için maddi kaynak yaratacak faaliyetlere önem vermişlerdir.

Konferanslar. İttihat ve Terakki Cemiyeti kulüpler öncülüğünde halkı aydınlatacak konferanslar vermeyi özellikle meşrutîyetin ilk yıllarında oldukça önemsemiştir. Örneğin Hüseyin Cahid bir yazısında kulüpler tarafından verilen konferansların amaçları hakkında şunları dile getirmiştir: “Bu kulüplerde umumi toplantılarda ara sıra konferanslar verilebilir. Böylece kendisine bir destekçi bulan avam halk o kulübü idare edenlere taraftar olur. Onun memleket ve vatan için faydalı bir teşkilat olduğuna inanır. Anlar ki hükümet şeklinde bir değişiklik vardır. Şimdiye kadar itibarsız ve hor görülerek yaşarken artık kendisiyle ilgilenen, kendisini düşünen ve kendisinin iyiliğini isteyen bir cemiyet vardır. Köylü bu hayata alışınca

³ Bu sayıda, miladi tarih önceki sayı ile aynı olarak verilmiş. Söz konusu tarihin yanlış yazıldığı anlaşılmaktadır. Gazetede ki rûmi ve hicri tarihler dikkate alındığında miladi tarih, 19 Aralık 1910 olmalıdır.

meşrutiyete ve cemiyete dört el ile sarılır. Hakkını bir daha geri vermez. ... Bu yolda çalışmayı mümkün hale getirip çaresini arayalım” (Hüseyin Cahid, 1909).

Kastamonu Maarif Kulübünün faaliyetleri arasında da öncelikli olarak “fikirlerin aydınlatılmasına hizmet etmek amacıyla gerektiğinde konferanslar verilmesi, o meyanda mühim nutuklar okunması ve yardımların köylere, kasabalara kadar ulaştırılması” yer almıştır (Maarif Kulübü, 1908). 22 Şubat 1909 tarihli KVG’de, “Maarif Kulübü tarafından her hafta Cuma namazından sonra Numune Terakki Mektebi’nde konferansların düzenleneceği” yazılıdır. İlk Konferans ise gazetede verilen bilgiye göre 19 Şubat 1909 tarihine rastlayan cuma günü düzenlenmiştir. Konferansta ilk nutuk, kulüp Reisi Erkan-ı Harb Binbaşısı Ragıb Bey tarafından verilmiştir. Konferanslarda değinilen konular dönemin ideolojisi, eğitim anlayışı, yöneten-yönetilen ilişkisi vb. konularda önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Ragıb Bey’in konuşmasında yer alan bir ayrıntı ise bu tür konferansların Osmanlı ülkesinde sekiz aydan beri verildiğidir. O, konuşmasında bu tür konferansların Kastamonu’da daha önceleri Ermeni vatandaşlar tarafından verildiğini ve bunların faydası görülünce aynı metodu kullanmak istediklerini ifade etmiştir (“Konferans”, 22 Şubat 1909). Konferanslarda ele alınan konular belli başlıklar altında toplandığında aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmıştır.

Tablo 1

Kastamonu Maarif Kulübü Konferanslarında Ele Alınan Başlıca Konular

Konferanslarda Ele Alınan Konular	f
Adalet	1
Ahlaki eğitimin önemi	2
Batılılaşmanın gerekliliği	3
Cehaletin ortadan kaldırılmasının gerekliliği	1
Çalışma ve gayretin gerekliliği	8
Eğitim alanında öneriler	3
Eğitim yöntemleri ve öğretmenler	2
Eğitimin önemi, diğer eğitim meseleleri ve önerileri	13
Geri kalmışlık durumu	3
Hürriyet	4
İstibdadın kötülükleri	5
İttihadın önemi	5
Konferansların önemi	2
Okul öncesi eğitimin önemi	1
Sanayi, ticaret, ziraat ve üretim meseleleri	5
Terakkinin gerekliliği ve eğitimle ilişkisi	11
Vatan sevgisi	7

Kastamonu Maarif Kulübü konferanslarındaki konuşmacılar şunlardır: Erkan-ı Harb Binbaşısı Ragıb Bey, İdadi Mektebi Muallimi Sadık Efendi, Özel Kalem Müdürü Ahmed Refet Bey, Teğmen Safvet Efendi, İstinaf Savcısı Hasan Hami Bey Özel Kalemde Reşid Bey, Özel Kalemde Lütfi Efendi, Müdderis Hacı Mümin Efendi, Maarif Müdürü Tahir Reşid Bey, Savcı yardımcısı, Tugay komutanı Naci Paşa, Miralay Arif Bey ve İdadi Mektebi Müdürü Mustafa Nezih Bey.

Kastamonu Maarif Kulübü tarafından verilen konferans metinleri incelendiğinde konferanslarda nutuk verenlerin gündeminde olan başlıca konu eğitimidir. Konferanslarda konuşma yapan toplamda 13 kişi eğitim konusunu gündemine almıştır. Kulübün de faaliyet

alanı olması dolayısıyla konuşma metinlerinde eğitimle diğer başlıklar arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Ragıb Bey'e göre; "eğitim, insanları zilletten kurtararak onları selamete erİştirecek en birinci vasıta"dır" ("Konferans", 22 Şubat 1909). Reşid Bey yaptığı konuşmada maarifi, "saadet ve hidayete erİştiren bir araç" olarak ele almıştır ("Maarif Kulübü Tarafından", 1909). O, eğitimle terakki arasındaki bağa da atıf yapmıştır. Aynı doğrultuda ifadeleri diğer birçok konuşmacı da kullanmıştır.

Terakki, söz konusu konferanslarda konuşmacılar tarafından en fazla işlenen ve diğer başlıklarla ilişkisi kurulan başlıca konudur. Toplamda 11 konuşmacı tarafından konferanslarda terakki konusu işlenmiştir. Hasan Hami Bey; "terakkiyi arzu etmeyen kimsenin olmadığından bahsederek bu yolda çalışmaya öncelikle eğitim alanından başlanması gerektiğini" ifade etmiştir ("Maarif Hakkında Yazı", 1909). Reşid Bey'e göre; "bir memlekette maarif ne kadar genele yayılırsa ilerleme ve medenileşmede o derece artar. Özellikle ziraat konusunda çekilen sıkıntılar azalır" ("Maarif Kulübü Tarafından", 1909). Lütfi Efendiye göre; "terakki ve medeniyet yolunda en önemli araç maariftir" ("Lütfi Efendi'nin Nutku", 1909). Ragıb Bey ise konuşmasında ahlak ile terakki arasında bağ kurmuştur. Ona göre; "her şeyden evvel ahlakın ve vicdanın güzelleştirilmesinde başarılı olmak terakki yolunda ilk adımı atmak demektir" (Konferans, 22 Şubat 1909). Ahmed Refet Bey, ittihat ile terakki arasındaki bağa değinmiştir: "ittihadi her zaman takdir edelim ve mukaddes bilelim. Terakkide ilk adım olmak üzere ittihat ile işe başlayalım" ("Konferans", 1 Mart 1909). Safvet Bey, Maarif Kulübünü, terakki ve medeniyet yolunda atılmış çok önemli bir adım olarak görmüştür ("Terakki Konusunda Yazı", 1909).

Maarif Kulübü tarafından verilen konferanslarda işlenen konulardan bir diğeri istibdadın fenalıkları olmuştur. 1908 yılında meşrutî yönetime geçiş ülkede özgürlükçü bir atmosferi ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte II. Abdülhamid Dönemi, bir istibdat dönemi olarak nitelendirilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerine göre ülkedeki geri kalmışlığın sebebi istibdattır. Örneğin konferanslardaki konuşmacılardan birisi olan Lütfi Efendi'ye göre; "istibdat, eğitim sisteminin temellerini bozmuş ve halkı cehalete sürüklemiştir". Ona göre; "istibdat devri maarifi mahvetmiş; halkı cahilliğe sürüklemiştir. Hamdolsun ki şimdi o uğursuz dönem defolarak hürriyet ve adalet aleme yeniden feyz vermiştir" ("İstibdat Konulu Yazı", 1909). Tahir Reşid Efendi'ye göre; "istibdat devri milletin fikirlerinin önüne set çekmiştir. Öyle ki en ufak bir şekilde dahi geçmişe yönelik muhakemede bulunmak ya da vatan konusunda söz söylemek mümkün değildi. Oysa şimdi hitabetin önemi artmıştır. Medeniyete ulaşmada hitabetin önemi anlaşılmıştır" ("Hitabet Konusunda Yazı", 1909). Yine Naci Paşa'ya göre; "istibdat Osmanlıları medeniyetten mahrum bırakmıştır" ("Naci Paşa'nın Nutku", 1909). Bu ifadeler kulüp üyelerinin halkın cehaletini giderme konusunda sorumluluk alacaklarının işareti niteliğindedir. Onlara göre halkı aydınlatmak İttihat ve Terakki Cemiyeti öncülüğünde olacaktır. Bir dönem İttihat ve Terakki'nin mensuplarından birisi olarak Kazım Karabekir de İttihat ve Terakki'yi, keyfi idarenin sürdüğünü, cehaletin arttığını ve halkın benliğini kaybettiğini gören gençler tarafından kurulmuş bir cemiyet olarak telakki etmiştir (Karabekir, 1995: 28).

Konferanslarda konuşmacıların üzerinde durduğu konulardan birisi çalışma ve gayretin gerekliliğidir. Ragıb Bey tarafından verilen ilk konferansta çalışma ve gayretin önemi üzerinde durulmuştur. Ragıb Bey bu konuşmasında Osmanlı vatani ve vatandaşları için çalışmanın gerekli olduğunu dile getirmiştir. Ona göre; "Şahıs ve nefsimiz için değil vatanımız ve vatandaşlarımız için çalışmalıyız. Bu emel için çalışan bir insan emin olmalıdır ki aynı zamanda kendisi için de çalışmış olur, çünkü bu toprakta cümlemizin hissesi vardır. İş, hükümetin

veyahut diğer halkın yapmasına bırakarak uzaktan seyirci olmak vatanını seven bir insan için nasıl kabul olur? Cümlemiz bir yoldan bir noktaya, bir emele yıldırım gibi koşmalıyız” (“Konferans”, 22 Şubat 1909). Yine ona göre, ilim ve maarif çok önemlidir. Ama her şeyi de Maarif Nezaretinden beklemem gerekir. Biraz da birey olarak çaba gösterilmelidir (“Konferans”, 22 Şubat 1909). Meşrutiyet dönemi kadroları toplumu oluşturan her bir ferdin çalışıp gayret göstermesinin terakkiyi, dolayısıyla toplumsal ilerlemeyi ortaya çıkaracağına inanmışlardır. Konferanslarda vatan sevgisi ile çalışmak arasında ilişki kurulmuştur. Maarif Nezareti bağlamında devletin yol göstericiliğinin bir yere kadar olabileceği vurgulanarak bu anlamda bireysel sorumluluk ve vatandaşlık bilinci halka aktarılacak istenmiştir. Meşrutiyet rejiminin vatandaşından beklediği şey, davranışlarını aklın rehberliğinde düzenleyen “fert”e dönüşmesidir (Üstel, 2020: 177).

Konferanslarda ele alınan meselelerden bir diğeri ittihadın önemidir. Uzun yıllardan beri ulusçu isyanlarla uğraşan ve bu yüzden toprak kaybeden bir imparatorlukta, söz konusu meselenin gündemde olması anlaşılabilir. Meşrutiyetin ilan edildiği yıllarda da Osmanlı çok etnikli ve dinli bir imparatorluktur. Dolayısıyla imparatorluğu oluşturan halklar arasında birlik ve bütünlüğün devamı oldukça önemsenmiştir. Bu konuya konuşmasında değinen Nezih Bey’e göre; “aynı ana ve babanın yani Hazret-i Adem’in evlatları olarak Osmanlı evlatları arasında fark yoktur. Daha öncesinde ne başarı gösterilmişse hepsi ittihat sayesinde. Meşrutiyetin ve hürriyetin getirdiği nimetler de hep ittihadın sayesinde” (“İttihat Konulu Yazı”, 1909). Ragıp Bey ise ittihadı kuvvet olarak görür. Ve Osmanlılar olarak bu kuvvete çok ihtiyaçları olduğundan bahseder. O, “bu ihtiyacı gidermek için çalışalım” diyerek bunun için zamanın pek müsait olduğundan söz eder (“Konferans”, 22 Şubat 1909). Ahmed Refet Bey, ittihadı bir lütuf olarak görür. İttihadın olmadığı kavimlerin mevcudiyetlerini devam ettiremediğinden bahseder (“Konferans”, 1 Mart 1909). İttihat kavramı etrafındaki söylemler o dönem cemiyetin ideolojisi hakkında da bilgi vermektedir. Özellikle II. Meşrutiyet’in ilanından sonraki birkaç yıl boyunca Osmanlılık ideolojisinin ön plana çıkarıldığı söylenebilir. Bu anlamda cemiyet üyeleri, Osmanlı ülkesindeki tüm halkların eşit haklardan yararlanması gerektiğini savunmuşlardır (Kerimoğlu, 2007: 133). Zaten bu süreçte çıkarılan yasaların da aynı amaca hizmet ettiği görülmektedir⁴ (Ahmad, 1999: 83).

Vatan sevgisi de konferanslarda işlenen öncelikli konular arasındadır. Sadık Efendi konuşmasında; “paşa, bey, efendi oğlu olmaktan ziyade terbiyeli, ilim ve fazilet sahibi evlat olmak gerektiğini” ifade etmiştir. Ona göre; “insanın olgunlaşması için paşa ve bey oğlu olmak önemli değildir. Önemli olan terbiyeli ilim sahibi ve faziletli olmaktır. Böyle de olunmalıdır. Bu ilim, edep ve marifet genele yayılırsa her köye, her eve güneş gibi ışığını yansıtır. Böylece vatana ve millete hizmet edecek paşa ve beyefendi çocukları yetişir. Vatan dünya cenneti halini alır” (“İttihat Konulu Yazı”, 1909). Arif Bey’e göre, kulüp üyelerinin her hafta toplanmaları vatanın selameti içindir. Ona göre; “devr-i sabık (II. Abdülhamid), vatanın selameti için iki kişinin dahi söz söylediğini işitse engellemek için her şeyi yapardı” (“Maarif Kulübü Tarafından”, 1909).

Bunlardan başka her konuşmacının ele aldığı konuyu eğitimle ilişkilendirdiği ve birçoğunun eğitime dair önerilerde bulunduğu görülmektedir. Örneğin, Kastamonu’da okul

⁴ Bu yasalardan bazıları; “Kamu Toplantıları Kanunu, Basın ve Yayın Kuruluşları Kanunu, Müslüman Olmayan Vatandaşların Askere Alınmalarıyla İlgili Kanun, Cemiyetler Kanunu”dur.

öncesi eğitim kurumu açılması, ilköğretimin önemi, mekteb-i sanayi için muallim tayini, öğretim yöntemleri ve ahlaki eğitim konferanslardaki konuşmacıların eğitim başlığı altında üzerinde durdukları konulardan bazılarıdır.

Mektep Teftişleri ve Yardımları. Kastamonu Maarif Kulübünün faaliyet alanlarından birisi vilayet dahilindeki mektep gezileri, teftişleri ve yardımları olmuştur. 1908 yılında kulüp kurulduktan hemen sonra kulüp heyeti vilayet dahilindeki idadi, rüşdiye ve ibtidai mekteplerini tek tek ziyaret etmiştir. Teftiş mahiyetindeki bu ziyaretlerinde mekteplerdeki maddi ve manevi olarak gördükleri eksiklikleri gidermeye çalışmışlardır. Gittikleri her mektepte ufuk açısı nutuklar vermişler ve mekteplerdeki vatan evlatlarına iyi davranarak onların gönüllerini hoş tutmaya çalışmışlardır (“Maarif Kulübü”, 1908).

İlerleyen zamanlarda da kulüp heyetinin mektep ziyaretleri devam etmiştir. 22 Kasım 1909 tarihli KVG’de yer alan habere göre kulüp heyeti Feyziye İbtidai Mektebini ziyaret etmiştir. Bu ziyaretleri esnasında ihtiyacı olan çocuklara elif-ba cüzü, risaleler ile kâğıt ve taş levhalar dağıtmışlardır (“Maarif Gayret-İ Umumiye”, 1909). Daha sonra 13 Aralık 1909 tarihli habere göre Maarif kulübü heyetinden Ahmed Refet, Adil, Münir ve Abdül beyler Kız Mekteb-i Sanayiini ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaretleri esnasında muallime hanımdan fakir kızların isimlerini alarak on üçüne çarşıdan getirdikleri malzemelerle kışlık hırka yaptırmışlar, çorapları olmadığı için soğuktan ayakları mosmor kesilmiş olan altı kıza yerli ve kalın çorap, on bir öğrenciye ise ayakkabı giydirmişlerdir (“Maarif Kulübünün Teşebbüsât”, 1909). Ayrıca mektepte dikiş makinesine ihtiyacın olduğunu fark etmişlerdir. Bunun üzerine Singer Şirketi’nin Kastamonu şubesi müdürünü davet ederek “Anavata” denilen yeni biçim nakış işlerinin fevkalade hızlıca yapılabildiği bir dikiş makinesini tedarik edip mektebe göndermişlerdir. Makinenin ücreti ise vilayet matbaasının gelirinden karşılanmıştır. Bununla birlikte mektebe İstanbul’dan bir de muallime getirileceğini vaat etmişlerdir (“Maarif Kulübünün Teşebbüsât”, 1909).

Ziyaret edilen mekteplerden birisi de İdadi Mektebi’dir. Bu ziyarette kulüp üyeleri talebenin durumunu, yemekleri, yatakhaneleri ve dersaneleri tetkik etmişlerdir. Ziyaretleri esnasında sekiz öğrencinin ayağında çorap bulunmadığını görmüşler ve onlara çorap tedarik etmişlerdir (“Kastamonu Maarif Kulübü”, 20 Kânunuevvel 1909). Daha sonra da aynı hafta içerisinde numune-i tatbikat, Sinanbey, Yarıncı, Feyziye ve Nasrullah ibtidai mekteplerini ziyaret ederek, oralarda ihtiyacı olan öğrencilere ders kitaplarını ücretsiz olarak vermişlerdir (“Kastamonu Maarif Kulübü”, 20 Kânunuevvel 1909).

Maarif Kulübü heyetinden Mirliya Naci Paşa ve Tahrirat Müdürü Ahmed Refet Bey ve Evrak müdürü Abdül Bey, Rum ve Ermeni zükur (erkek) ve inas (kız) mekteplerini ziyaret etmişlerdir. Burada çocukların ellerindeki Elif-ba cüzlerinin usul-i cedid ile öğretime imkân vermediğini gördüklerinden onlara yeni Elif-ba cüzleri verilmesini kararlaştırmışlardır. Özellikle Ermeni sıbyan mektebinde gördükleri intizam ve gayretten oldukça memnun kalmışlardır. Rum İnas Mektebi’ni ziyaretleri sonrasında Rum gençler tarafından vuku bulan davet üzerine Terakki-i Maarif Kulübünü ziyaret etmişlerdir. Orada söz konusu kulübün idari heyetinden Yovanni Bey’in nutkunu dinlemişlerdir. Daha sonra genç vatandaşlar tarafından mürekkebe bir heyet musiki ve vatan marşları terennüm etmişlerdir. Rum vatandaşların heyeti karşılama şekli ve faaliyetleri takdirle karşılanmıştır (“Maarif Kulübü”, 17 Kânunusani 1910). Maarif Kulübü azalarının bu ziyaretindeki ayrıntılar dönemin ideolojisi hakkında önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Ziyaret esnasında Rum ve Ermeni öğrenciler için özellikle “vatandaşlarımız” ifadesinin sıklıkla kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Bu, imparatorluk içerisindeki farklı etnik halkların vatandaşlık bağı ile devlete bağlılıklarını vurgular niteliktedir. İttihatçıların,

ülkede “Osmanlıcılık” olarak bilinen politikayı temele alan ortak bir öğretimin uygulanmasını hedefledikleri literatürde de ifade edilmiştir (Kerimoğlu, 2007: 142; Aşçı, 2020: 496). II. Meşrutiyet yılları boyunca vatan kutsallaştırılmış, vatan sevgisi kalplere işlenmek istenmiş ve bu doğrultuda vatandaş yetiştirilmek istenmiştir. Bu yöndeki politikalar II. Meşrutiyetin ilerleyen yıllarında da kurulan çeşitli dernek ve örgütlenmelerin hedefleri arasında bulunmaya devam etmiştir (Çelebi & Asan, 2014: 267).

Gece Dersleri. Maarif Kulübü tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerden birisi de gece dersleridir. 16 Aralık 1908 tarihli KVG’de yer alan habere göre, Nasrullah İbtidai Mektebinde kulüp heyeti, ulema ve çeşitli sınıflardan bazı zatlarla beraber hayırlı dualar yapıldıktan sonra gece dersleri başlamıştır (“Gece Dersleri”, 1908).⁵ Bu geleneğin Reşid Paşa zamanında başladığı ifade edilerek memleketin siyasi hayatı ve içtimai üzerinde oldukça ehemmiyeti olduğundan bahsedilmiştir. Fakat zamanla bu gelenek kaybolmuştur. İçinde bulunulan dönemde devletin parçalanmasını önlemek için halkın irfan seviyesinin yükseltilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Maarif Kulübü tarafından Kastamonu’da Numune-i Tatbikat mektebi büyük salonunda yürütülen gece derslerine katılanların sayısı zamanla iki yüze ulaşmıştır. Bu derslere katılanlar okuryazar olma durumlarına göre sınıflara ayrılmıştır. Hiç ders ve mektep yüzü görmemiş olanlar gece dersleri sayesinde okuyup yazmaya başlamıştır (“Gece Dersleri Dârütedris”, 1911). Kulüp üyeleri gece dersleri gibi faaliyetlerle halkı aydınlatma yolunda inisiyatif almışlardır. Bir hafta sonraki gazete haberinde gece derslerine devam edenlerin eğitimlerinin memnuniyet verici olduğundan, hatta valinin de söz konusu dersleri ziyaret ettiğinden bahsedilmiştir (“Gece Dersleri”, 1911). Gece dersleri gibi faaliyetler İttihat ve Terakki’nin eğitimin halk arasında yaygınlaşmasına yönelik girişimlerinden birisi görünümündedir. Cemiyet üyeleri bu tür yaygın eğitim faaliyetleri ile geniş halk kitlelerine eğitim alma imkânı sunmaya gayret etmişlerdir.

Tiyatro. Maarif Kulübü yeniden tesis edildikten sonra kulübün gelirlerini artırmak amacıyla çeşitli organizasyonların düzenleneceği ifade edilmiştir. Bunlardan birisi olan tiyatronun ilki Emin Ağa’nın kıraathanesinde gösterime girmiştir. Söz konusu tiyatrodaki Abdülhak Hamid Bey’in Hoşnik⁶ adlı eseri sahnelenmiştir. Maarif Kulübü tiyatroyu her ne kadar kulübe mali kaynak sağlayan bir araç olarak görse de tiyatro, II. Meşrutiyet Dönemi’nde gelişim gösteren alanlardan birisidir. Hatta bu dönem sergilenen eserler ile hedeflenen halk aydınlanması arasında yakın bağlantı kurulabilir. Özellikle II. Abdülhamid ile özdeşleşen istibdat dönemi sonrası çeşitli konularda birçok tiyatro eseri II. Meşrutiyet yıllarında yazılmış ve sahnelenmiştir (Töre, 2008).

Nişancılık. Tiyatro’dan başka yine Emin Ağa’nın kıraathanesinde Avrupa’dan getirtilen hava tüfekleri ve tabancaları ile nişangâh tesis edilmiştir. Beş paraya mukabil tüfek veya tabanca ile nişan endahat edilmiştir (“Kastamonu Maarif Kulübü”, 13 Kânunuevvel 1909).

⁵ “Maarif Kulübü tarafından esnafa zarurat-ı diniyeye ve mesail-i saire-i lazımeye dair gece dersleri verilmesi bittasvib icra edilen tertib üzerine Nasrullah Mekteb-i İbtidaisi dairesinde kulüp heyetiyle beraber ulemadan ve sınıf-ı saireden bazı zevat hazır olduğu halde davet-i hayriyye bâd’el-eda (yapıldıktan sonra) emr-i tedrisata besmele-keş ibtida olunduğu kemal-i mesarla istihbar kılınmıştır”.

⁶ Abdülhak Hamid’in eserleri arasında bulunmamaktadır. Bu eserin Ali Kerhan’a ait olduğu ve Abdülhak Hamid’in eserlerinden sonra ilk manzum tiyatro eseri olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Bilga, 1941: 164.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni bir devrin kapılarını açan 1908 yılı, yöneten-yönetilen ilişkileri bağlamında değişimi beraberinde getirmiştir. Osmanlı ülkesinde ikinci defa anayasal yönetime geçişle birlikte halk ile iktidar arasındaki ilişkide iktidarı elinde tutmak isteyen grubun (İttihat ve Terakki Cemiyeti) yeni yaklaşımları ön plana çıkmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti öncülüğünde ülkenin dört bir tarafında kurulan kulüpler bu yaklaşımlardan birisi görünümündedir. Serbestçe teşkilatlanma imkanına kavuşan cemiyet üyeleri ülkenin farklı bölgelerinde halkın aydınlanmasına yönelik ciddi adımlar atmışlardır. Onlar imparatorluğu kurtarmak için halkın aydınlanması gerektiğine inanmışlardır. Ve bunu yaparken de yeni rejimi ve kendi ideolojilerini halka benimsetmeyi hedeflemişlerdir. Çünkü böylece kamuoyunun desteğini alarak gücü ellerinde tutabileceklerine inanmışlardır (Bakır, 2008: 199). Süreç içerisinde eğitim, hedeflenen toplumsal düzen adına önemli bir araç olarak kullanılmıştır.

İttihat ve Terakki Kulüpleri, genel anlamda cemiyetin toplum içine yerleştirdiği ve sosyal, kültürel ve yardımlaşma alanlarında çalıştırdığı örgüt birimleri olarak ifade edilmiştir (Aydın, 2012: 807). Bölgeden bölgeye değişmekle birlikte cemiyet bünyesinde farklı alanlarda kurulan kulüpler üyeleri vasıtasıyla halk ile yakın temas içerisinde olmaya özen göstermişlerdir. Söz konusu kulüp vb. örgütlenmeler ile İttihat ve Terakkinin ideolojik argümanlarını siyaset sahnesinde sürekli kılmak istediği literatürde vurgulanmıştır (Usta, 2018: s. 52). Ancak bu politika, sadece siyaset sahnesinde değil aynı zamanda meşruiyetini toplumsal desteğe bağlamış bir cemiyetin toplum içindeki nüfuzunu artırma yollarından birisidir. Bu nedenlerden ötürü İttihat ve Terakki üyelerinin halk ile daha yakın temas imkânı sağlayan cemiyetler vasıtasıyla eğitimi halk arasında yaygınlaştırmak istediği ifade edilmiştir (Kapıcı, 2010: 262). Elbette buradaki tek amaç eğitim yaygınlaştırmak değil, halkı aydınlatmak ve yeni rejimin meşruiyetini sağlamaktır. Bu anlamda İttihat ve Terakki mensupları meşruti yönetimin gerçekten hedefine ulaşabilmesi için halkın eğitimi olması gerektiğini düşünmüşlerdir (Petrosyan, 2015: 285). Nitekim 1908 yılında II. Meşrutiyyetin ilanı ile başlayan yeni dönemin propagandası "halka dayanmak, halka mutluluk getirmek, kardeşçe yaşamak vs. şeklinde halka büyük bir ümit vererek yapılmıştır (Ergün, 2021: 27). 1908 yılında kurulmuş olan Kastamonu Maarif Kulübü de söz konusu yaklaşımın bir ürünüdür. Fakat özellikle eğitim konusundaki teşebbüslerde halkı yönlendirebilmek pek de mümkün olmuş görünmemektedir. Bu anlamda Kastamonu Maarif Kulübü hakkındaki haberlerde kulübe üye olanların büyük bir bölümünün memur kesimden olmasına yönelik serzenişler dikkat çekici olmuştur.

Bahsedildiği üzere Kastamonu Maarif Kulübü tarafından gerçekleştirilen faaliyetler dikkate alındığında öncelikli amacın halkı aydınlatmak ve halkı yeni rejime alıştırmak olduğu anlaşılabilir. Özellikle söz konusu faaliyetlerden birisi olan konferanslardaki konuşmalar, iktidarı yavaş yavaş kontrolleri altına almış olan bir grubun halka yönelik bakış açısını ortaya koymaktadır. Ayrıca konuşma metinleri, halkın aydınlanmasına yönelik izlenecek yöntemlere dair önemli göstergeler sunmaktadır. Kulübün adından anlaşılacağı üzere özellikle eğitim halkın aydınlanması ve bu anlamda belki de hedeflenen toplumsal ilerleme için araçsallaştırılmıştır. Ülke genelinde kurulmuş olan İttihat ve Terakki kulüplerinin faaliyetleri içerisinde de eğitimin en önemli faaliyet alanını oluşturduğu ortaya konulmuştur (Aydın, 2012: 812). Cemiyet üyelerinin halkı eğiterek onlara yasaları öğretmek ve kendilerinin doğru olduğuna inandıkları toplumsal gelişim çizgisi içerisine toplumu yöneltmek istedikleri ifade edilmiştir (Uyanık, 2009: 70). Kastamonu Maarif Kulübü bünyesinde düzenlenen konferanslardaki metinler incelendiğinde de eğitim yolu ile halkın gerçekleri fark edebileceklerine yönelik onların

inançlarının yüksek olduğu görülmektedir. Kastamonu Maarif Kulübü heyeti üyeleri gerek mektep ziyaretlerinde gerekse kulüp çatısı altında verilen konferanslarda hedeflenen toplumsal ilerleme doğrultusunda eğitimle birçok başlığı ilişkilendirmişlerdir. Özellikle yeni rejimin benimsenmesi, eski rejimin yerilmesi, vatandaşlık bilincinin kazandırılması, değerlerin benimsetilmesi, Osmanlı halkı arasında birlik ve bütünlüğün devamı gibi meselelere konferanslarda özellikle temas edilmiştir. Ve kulüp üyeleri konferans ve gece dersleri başta olmak üzere eğitimsel faaliyetlerle halkın aydınlanmasında kendilerini halkın öncüsü konumuna yerleştirmişlerdir. Bu noktada Osmanlı toplumunu oluşturan halklar arasında eşitliği savunmuş ve özgürlüğe oldukça önem vermişlerdir.

Kastamonu Maarif Kulübü bünyesinde gerçekleştirilen diğer faaliyetlerin gece dersleri, mektep teftişleri-yardımları, tiyatro ve nişancılık olduğu görülmektedir. Bundan başka at yarışı gibi kulübe mali kaynak sağlayacak farklı faaliyetlerden de KVG’de bahsedilmişse de bunların hayata geçirilip geçirilmediği bilinmemektedir. Gece dersleri ve tiyatro da halkın aydınlanması ve eğitimin halk arasında yaygınlaştırılması amacıyla düzenlenen faaliyetler arasındadır. Nitekim eğitim konusunu oldukça önemseyen İttihat ve Terakki’nin 1910 yılında Selanik’te yaptığı kongrede gece dersleri vb. eğitimsel konular hakkında önemli kararlar aldığı görülmektedir (Aşçı, 2020: 496). Bu durum bize Kastamonu Maarif Kulübünün incelenen dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yürütmekte olduğu eğitim politikasının bir parçası olduğunu da göstermektedir. Buna benzer bir durum İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin eğitim alanındaki ideolojik yaklaşımında da mevcuttur. İttihat ve Terakkinin merkezileşme politikalarını “İttihad-ı Osmani” fikri doğrultusunda yürüttüğü dile getirilmiştir (Aydoğdu, 2021: 62). Bu anlamda Kastamonu Maarif Kulübü bünyesindeki özellikle konferanslarda ve mektep ziyaretlerinde ittihadın önemi ve vatan sevgisi ön plana çıkarılmıştır. Bu, o yıllarda İttihat ve Terakki’nin ideolojik yaklaşımının bir taşra kentindeki yansımasıdır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Ahmad, F. (1999). *İttihat ve Terakki*. (5. Basım). (Çev. N. Yavuz). İstanbul: Kaynak.
- Akşin, S. (Haz.). (1989). *Yakınçağ Türkiye tarihi*. (Cilt 1). İstanbul: Milliyet.
- Akyüz, Y. (1978). *Türkiye’de öğretmenlerin toplumsal değişmedeki etkileri 1848-1940*. Ankara: Doğan.
- Akyüz, Y. (1980). *Öğretmen örgütlenmesi, Türkiye, Fransa, İsviçre’de ve uluslararası düzeyde*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Aşçı, E. (2020), II. Meşrutiyet dönemi eğitim politikalarına bakış. *Turkish History Education Journal*, 9(2), s. 492-509.
- Aydın, H. (2008). *İttihat ve Terakki mekteplerinin yapısal özellikleri üzerine bir inceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aydın, H. (2012). *İttihat ve terakki kulüpleri*. II. Uluslararası İletişim Sempozyumunda sunulan bildiri. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 157. ss. 806-815.

- Aydoğdu, N. (2021), Osmanlı kimliğinden Türk ulusuna: Modernleşen Türkiye’de milli kimlik politikaları (1908-1918). *Belgi Dergisi*, (21), s. 59-72.
- Bakır, K. (2008). II. Meşrutiyet döneminde milli seçkincilik ve eğitim: Emrullah Efendi ve tuba ağacı nazariyesi. *Doğu Batı Dergisi*, 11(45), s. 199-213.
- Bilga, S. N. (1941). Türk tiyatro tarihine bir bakış. *Servetifünun Uyanış*, 51(90), s. 159-168.
- Bogdan, R., C. & Biklen, S., K. (2007). *Qualitative research for education*. Boston: Allyn and Bacon.
- Çelebi, N. & Asan, H. T. (2014). II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimi ve İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmaları Analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), s. 262-270.
- Çiftçi, A. (2015). İttihat ve terakki cemiyeti’nin örgütlenme ve yönetim yapısı içinde kulüplerin yeri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 37, s. 115-141.
- Ergün, M. (2021). *İkinci meşrûtiyet devrinde eğitim hareketleri (1908-1914)*. Ankara: Pegem.
- Farenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2009). *How to design and evaluate research in education*. Boston: MacGraw Hill.
- Gece Dersleri Darütedris Belediye Binası. (1911, 13 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1882, s. 1
- Gece Dersleri. (1908, 16 Kanunuevvel). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1770, s. 2
- Gece Dersleri. (1911, 20 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1883, s. 1.
- Gündüz, M. (2016). *Maariften eğitime*. Ankara: Doğu Batı.
- Hanioğlu, Ş. (1985). *Bir siyasal örgüt olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jöntürklük (1889-1902)*. İstanbul: İletişim.
- Hitabet Konusunda Yazı. (1909, 22 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1783, s. 2.
- Hüseyin Cahid. (1909, 27 Eylül). Cemiyetin kulüpleri. *Tanin*.
- İbtidai Mekteplerimiz. (1910, 17 Kânunusani). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1823, s. 1.
- İstibdat Konulu Yazı. (1909, 8 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1781, s. 2.
- İttihad Konulu Yazı. (1909, 29 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1784, s. 1-2.
- Kapıcı, H. Z. (2010). Terakki-i maarif cemiyeti nizamnamesi. *History Studies*, 2(1), s. 260–272.
- Karabekir, K. (1995). *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*. İstanbul: Emre.
- Kastamonu Maarif Kulübü. (1909a, 13 Kânunuevvel). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1819, s. 1-2.
- Kastamonu Maarif Kulübü. (1909b, 20 Kânunuevvel). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1820, s. 1.
- Kerimoğlu, H. T. (2007). II. Meşrutiyetin ilk yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin eğitim politikası ve Rumlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, s. 133-143.

- Kodaman, B. (1980). *Abdülhamid devri eğitim sistemi*. İstanbul: Ötüken.
- Konferans. (1909, 22 Şubat). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1779, s. 1-2.
- Lütfi Efendi'nin Nutku. (1909, 8 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1781, s. 2.
- Maarif Gayret-i Umumiye İle Terakki Eder. (1909, 22 Teşrinisani). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1816, s. 1.
- Maarif Hakkında Yazı. (1909, 8 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1781, s. 2.
- Maarif Kulübü Tarafından Verilen Konferanslar. (1909, 19 Nisan). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1787, s.3.
- Maarif Kulübü Tarafından Konferansta Verilen Nutuklar. (1909, 19 Nisan). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1787, s. 3.
- Maarif Kulübü. (1908, 25 Teşrinisani). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1767, s. 2.
- Maarif Kulübü. (1910, 17 Kânunusani). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1823, s. 2.
- Maarif Kulübü. (1910, 5 Kânunuevvel). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1870, s. 1.
- Maarif Kulübünün Teşebbüsat ve İcraat-ı Vatanperveranesi. (1909, 13 Kânunuevvel). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1819, s. 2.
- Miles, M., B. and Huberman, A. M. (2015). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba Altun ve A. Ersoy, Çev. Ed.). Ankara: Pegem.
- Naci Paşa'nın Nutku. (1909, 29 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1784, s. 1-2.
- Nurdoğan, A. M. (2007). Türkiye'de öğretmenlik mesleğinde sosyal dayanışma fikrinin doğuşu: Muallim cemiyetleri (1908-1914). *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 8(17), s. 65-82.
- Petrosyan, Y. A. (2015). *Sosyalist açıdan jöntürk hareketi*. (Çev. A. Hacıhasanoğlu & M. Beyhan). İstanbul: Yordam.
- Pustu, Y. (2018). Nizamnamelerine göre II. Meşrutiyet döneminde muallim örgütlenmeleri (1908-1919). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(2), s. 1-40.
- Terakki Konusunda Yazı. (1909, 29 Mart). *Kastamonu Vilayet Gazetesi*, S. 1784, s. 1-2.
- Töre, E. (2008). II. Meşrutiyet dönemi Türk tiyatrosu. *Doğu Batı Dergisi*, 11(45), s. 215-251.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de siyasal partiler*. (Cilt I), (2. Baskı), İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Usta, T. (2018). *İttihat ve terakki: Zihniyet ve siyaset* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Uyanık, E. (2009). II. Meşrutiyet dönemi'nde toplumsal mühendislik aracı olarak eğitim: İttihat ve terakki cemiyeti'nin eğitim politikaları (1908-1918). *Amme İdaresi Dergisi*, 42(2), s. 67-88.
- Üstel, F. (2020). II. Meşrutiyet ve vatandaşın "icad"ı. T. Bora ve M. Gültekingil (Edt), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt I* (s. 166-179). İstanbul: İletişim.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yılmaz, M. S. (2020). Kastamonu gençler kulübü: kuruluşu, teşkilat ve faaliyetleri. H. Yolcu & S. Oğuz Haçat (Edt.), *Bilim İnsanı Dr. Mustafa Eski'ye Armağan* (s. 22-44). Ankara: Pegem.